

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА

ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

**ЕКСПРЕСИВНІ ДОМІНАНТИ В ІДІОСТИЛІ П.ЗАГРЕБЕЛЬНОГО
(НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «БРУХТ»)**

Кваліфікаційна робота
студентки 5-го курсу
першого (бакалаврського)
рівня
вищої освіти
спеціальності 035 «Філологія»
спеціалізації 035.01 «українська мова
і література»
Борисенко Наталії Сергіївни

Науковий керівник:
Кохан Юрій Іванович, доцент,
кандидат філологічних наук

Харків – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1	
Теоретичні аспекти дослідження індивідуально-авторського стилю письменника.....	7
1.1 Лінгвістичні дослідження мовного стилю П. Загребельного.....	7
1.2 Ідіостиль, ідіолект, індивідуальний стиль письменника в контексті суміжних термінопонять.....	10
1.3 Поняття експресії та експресивності і їхнє висвітлення в науковій літературі.....	14
Висновки до Розділу 1.....	19
РОЗДІЛ 2	
Мовні рівні експресивних домінант у романі «Брухт».....	21
2.1. Фонетичний рівень.....	24
2.2. Лексичний рівень.....	27
2.3. Фразеологічний рівень.....	43
2.4. Словотвірний рівень.....	47
2.5. Стилїстичні фігури.....	50
2.6. Тропи як експресивний засіб виразності.....	51
Висновки до розділу 2.....	56
Загальні висновки.....	57
Список використаних джерел.....	59

ВСТУП

Сучасне мовознавство приділяє значну увагу проблемам лінгвістичної стилістики, оскільки з розвитком суспільства і комунікаційних технологій мовні межі та культурні відмінності стають все більш розмитими, що призводить до необхідності розвитку нових мовних стратегій і розширення функціонального потенціалу мови для застосування у різноманітних соціальних сферах. У цих умовах лінгвістична стилістика виступає як науковий напрям, що займається вивченням форм і особливостей мовного спілкування у рамках його виражально-зображальних функцій. Одним з основних завдань лінгвістичної стилістики є дослідження структурних і семантичних особливостей мовних виразів, що мають емоційну, естетичну і оціночну насиченість. Це дозволяє лінгвістам розуміти, яким чином використання різних вербальних засобів сприяє створенню різноманітних образів і асоціацій, аналізувати вплив мови на емоційний стан і психологію її носія, а також досліджувати способи поєднання мовних одиниць і утворення нових сенсів у процесі комунікації.

Величезним простором для дослідження експресивного стилістичного потенціалу сучасної української літературної мови є творчий доробок Павла Загребельного, науковий інтерес до якого не згасає з плином часу. Мова для письменника, як ми можемо бачити у його творах, була не сталою енциклопедичною величиною, а оригінальним, рухливим феноменом, що демонструє новаторський образ мислення автора та прагнення сформувати нові мовні засоби для відображення особистої внутрішньої реальності. Маючи за основу ідеальне володіння мовою та її відчуття, Загребельний віртуозно створює індивідуально-авторські стилістичні системи, у яких відбивається та народжується стрімкий розвиток української мови, життєво необхідний для того щоб вона лишалась значущою на суспільному рівні, оновлювалася та реагувала на соціальні

зміни, трансформувалася разом з національною свідомістю та була основою для її формування та поступу.

Актуальність кваліфікаційної роботи. Творчість П. Загребельного була і залишається предметом численних лінгвістичних і літературознавчих досліджень, які репрезентують складність і багатство його літературного стилю, а також глибину його соціокультурних і філософських прозрінь. Багато наукових праць присвячено історичному циклу романів автора, зокрема, за авторством В. Балдинюк [3], Н. Білик, В. Дончика, Л. Голоюх, Н. Зборовської, О. Ковальчук, Т. Конончук, Н. Ляшова, Л. Новиченка, О. Сизоненка [43], Т. Сушкевич, С. Шаховського, А. Шпиталя, В. Фащенко. Мовознавцями досліджено фразеологічні одиниці прози Павла Загребельного (В. Білоноженко, І. Гнатюк, Т. Кедич, Ю. Кохан [31]), okazionalizmi (Н. Голікова [11], [14], [15] Т. Юрченко [52]), антонімічні лексеми (Н. Бобух [4]), функціонування онімів у тексті автора (А. Вегеш, Л. Дика, Т. Грищенко, Н. Павликівська, О. Юрченко, О. Дзинглюк, О. Гогуленко), застарілу лексику (Н. Тарасова, Л. Задояна [26], І. Коломієць), стилістичну синоніміку (Н. Голікова, Л. Дідківська, Л. Родніна, В. Тихоша [45]), експресивні одиниці (В. Чабаненко [49]) та інші складники ідіолекту письменника.

Наявні лінгвістичні розвідки присвячені останнім романам митця, створеним уже у ХХІ ст., не такі об'ємні порівняно з працями присвяченими творчій спадщині Загребельного попередніх періодів. У ході наукових розвідок створено статті, які розглядають особливості неологізмів у таких творах як «Стовпо-творіння» та «Брухт» (Н. Голікова [11], [13], [15], Ж. Колоїз [30]), додатково торкаються теми парних сполучень та повторів (Н. Голікова [16.], [17]), фонетичні засоби експресії, синонімічні та псевдосинонімічні ряди у романах «Кавтаклізма» та «Стовпо-творіння» (Ю. Кохан [31]).

У дисертації Н. Голікової «Художній дискурс Павла Загребельного:

лінгвокогнітивний і прагмастилістичний аспекти» розглядаються індивідуальні метафори, авторські номінації, семантико-дериваційні okazіоналізми, засоби вираження комічного та сатиричного ефекту у романі «Стовпо-творіння» та побічно в романі «Брухт» [18]. Тож, можемо бачити, що, попри великий дослідницький доробок, присвячений вивченню особливостей художньої мови романістики Павла Загребельного, лишається потреба здійснити комплексний аналіз експресивної лексики роману «Брухт» – одного з останніх романів, в якому акумульовано багатство лексичного депозитарію письменника.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Кваліфікаційну роботу виконано в межах наукового семінару «Лексико-фразеологічні засоби ідіостилю письменника» відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри української мови Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Аналіз системи рівнів української мови XVII–XXI століть».

Метою роботи є визначення й характеристика експресивних мовних одиниць, використаних автором у романі «Брухт».

Відповідно до поставленої мети розв'язуються такі **завдання**:

- проаналізувати критичні та мовознавчі студії, присвячені ідіостилю П. Загребельного;
- встановити і впорядкувати емоційно-експресивні домінанти твору;
- розкрити процес створення експресивно-естетичної атмосфери твору через добір автором засобів мовної експресії;
- визначити роль контексту у створенні мовної експресії;

Об'єктом дослідження є експресивні романи Павла Загребельного «Брухт».

Предметом дослідження є експресивні домінанти, використані в творі, та засоби мовної експресії як складники ідіостилю письменника.

Основними методами дослідження є логіко-семантичний метод (для визначення понятійного апарату, що застосовується у дослідженні) та описовий метод. Теоретико-методологічною основою роботи є праці українських і зарубіжних мовознавців Ш. Баллі [1], І. Білодіда, В. Богатька [5], Л. Бублика [7], К. Городенської [22], Н. Голікової [11], [12], [13], [14] О. Григор'єва, С. Єрмоленко [24], О. Кухаря-Онишка [33], В. Русанівського [39], В. Чабаненка [48], [49], [50] та інших.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що виявлення та класифікація експресивних домінант ідіостилу письменника у романі «Брухт» дістало подальшого розвитку і доповнило вже існуючі дослідження.

Практичне значення роботи. Матеріали кваліфікаційної роботи можуть стати основою для написання курсових, дипломних робіт, використовуватися на уроках української мови та літератури в середній школі, позакласних заняттях, під час подальшого вивчення творчості Павла Загребельного.

Апробація результатів роботи: Було обговорено попередній стан кваліфікаційної роботи на зборах кафедри.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКОГО СТИЛЮ ПИСЬМЕННИКА

1.1. Лінгвістичні дослідження мовного стилю П. Загребельного .

Романи П. Загребельного продовжують привертати найбільше уваги дослідників, коли йдеться про вивчення його прозового набутку. Автор майже 20 романів, серед яких налічується велика кількість історичних, що посприяли неймовірній популярності письменника та утвердженню статусу видатного творця. Не так багато вітчизняних письменників змогли відобразити у своїй творчій спадщині тисячолітній пласт української історії: від будівництва Софіївського собору в романі «Диво» через «Євпраксію», «Роксолану», романи «Я, Богдан», «Тисячолітній Миколай», через другу половину двадцятого століття («Європа-45», «Спека», «Добрий диявол», «Розгін») аж до нашого сьогодення (романи «Брухт» та «Стовпо-творіння», «Кавтаклізма»). О. Кухар-Онишко у статті «Становлення стилю письменника» вказує на широту стилістичного діапазону творця: «Дуже динамічним є стиль П. Загребельного. Письменник почуває себе впевнено, змальовуючи і робітниче середовище, і вчених-кібернетиків, йому близькі проблеми сучасного села й історія Київської Русі. Кожен раз в іншому стильовому ключі, в іншій тональності веде розповідь». [33, с.18]

У різні часи дослідниками творчої спадщини П. Загребельного такі мовознавці як Н. Білик, В. Білоноженко, Н. Бобух, Л. Бублейник, А. Вегеш, І. Гнатюк, Л. Голоюх, Н. Ляшов, Н. Тарасова, В. Тихоша, В. Чабаненко, Т. Юрченко. Твори Павла Загребельного стали предметом численних лінгвістичних досліджень, зокрема в аспекті ідіостилу. Індивідуальний стиль письменника вирізняється своєю багатогранністю та витонченістю, тому багато дослідників поглиблено вивчали його манеру письма.

Важливою рисою ідіостилю Загребельного є використання ним багатого та різноманітного словникового запасу для створення синонімічних рядів. Н. Голікова зазначає: «Нанизування контекстуальних синонімів – помітна риса мовностилю прозаїка. Спочатку така стилістична фігура сприймається як цілісне утворення, що динамізує зміст речення, зрештою, ланцюжок семантично близьких слів читач декодує: до основного значення додаються контекстуально-семантичні (конвенційні) компоненти, народжуються прагматичні (неконвенційні), а також індивідуальні смисли». [20, с.73] Письменник послуговується розмаїттям лексичного складу української мови, майже не вживає повні синоніми, демонструє велику варіативність експресивних відтінків у своєму художньому стилі. «Це свідчить про високу мовну культуру Загребельного, вміння розповідати так, щоб мова містила різноманітність схожих елементів думки, потрібних для спеціального посилення враження. Для уникнення повторів слова на короткому відрізку тексту автор використовує значну кількість найрізноманітніших лексичних одиниць.» [45, с. 177].

Одночасно з цим письменник також активно використовує антоніми як яскравий експресивний засіб, що поглиблює сприйняття тексту читачем та інтенсифікує висловлювання. Н. Бобух пише: «Для ідіолекту П. Загребельного показовим є вживання антонімічних пар та антонімічно-синонімічних парадигм на означення полярних почуттів, душевного стану індивідуума, психічних процесів, емоцій, щоб передати почуття задоволення, втіхи, приємності й невеселого, важкого настрою, спричиненого горем, невдачею...» [4, с.131]

Поширеними у індивідуальній мовотворчості письменника є неологізми, або авторські новотвори, що несуть у собі велике експресивне навантаження. Т. Юрченко наголошує на цьому аспекті: «...мовна експресивність у прозі П. Загребельного пов'язана передусім з активним використанням оказіональних неологізмів, їх структурно-

дериваційним та функціонально-стилістичним розширенням.» [52, с. 41]
К. Голобородько також відзначає його стиль: «Щодо художньої мови Павла Загребельного, то вочевидь, у ній переважає оказіональне образне моделювання дійсності, а виявом оригінального мислення автора є численні новотвори як ідіостильова домінанта.» [21, с. 3]

Новостворені слова та словосполучення свідчать про глибокі знання письменником української мови та культури, а також про його прагнення сприяти поширенню української мови в літературі та повсякденному житті. Неологізми Загребельного не лише винахідливі та образні, але й виконують важливі наративні функції в його творах, створюючи відчуття неоднозначності, вводячи нові значення та асоціації, яких немає в традиційній українській лексиці, збагачуючи її та демонструючи неосяжний обсяг виражально-зображувальних засобів.

С. Єрмоленко у своїй рецензії на монографію Н. Голикової «Мова художньої прози Павла Загребельного – від слова до концепту» зазначає масштабний вплив П. Загребельного на розвиток української мови: «...для українського читача мова прози Павла Загребельного засвідчила тісну взаємодію цих двох феноменів: українську літературну мову збагачує, огранює, наповнює новими змістами індивідуальне мовомислення письменника-інтелектуала, письменника-філософа, письменника-творця нових форм художньої оповідності, й водночас неповторний стиль автора виростає на родючому ґрунті традицій української літературної мови, явивши читачам взірць оригінальної лінгвокультури другої половини ХХ — початку ХХІ ст.» [24 с. 125]. Митець активно послуговується усіма можливостями мови, не тільки розширюючи її виражальні можливості, а і нагадуючи про багатство депозитарію минулих десятиліть та століть.

Однією з помітних рис ідіостилю Загребельного є використання ним архаїчної лексики. Він часто вживає слова і фрази, які вийшли з ужитку, які часто походять зі старослов'янської або інших давніх мов. Це надає його творам виразно старомодного та літературного звучання, а також

відображає його глибоке знання української мови та культури. Л. Задояна у своїй науковій розвідці, присвяченій застарілій лексиці у історичних романах П. Загребельного зазначає: «...історизми та архаїзми використовуються у творах Павлом Загребельним як важливий мовний засіб для точної характеристики подій певного історичного періоду, для досягнення ефекту патетичності, для відтворення колориту епохи.» [26, с.41]

Отже, ідіостиль Павла Архиповича Загребельного – це багатий і складний феномен, який привертає увагу як мовознавців, так і літературознавців. Використання неологізмів, синонімічних рядів, складних речень, архаїзмів та великої кількості інших засобів мовної та мовленнєвої виразності свідчить про глибоке знання письменником української мови та культури, а також про його прагнення сприяти поширенню української мови в літературі та повсякденному житті. Лінгвістичні дослідження ідіостилю Загребельного пролили світло на основні мовні принципи, якими він керується при написанні своїх творів, а також дослідили, як його творчість віддзеркалює ширші тенденції в українській літературі та культурі.

1.2. Ідіостиль, ідіолект, індивідуальний стиль письменника в контексті суміжних термінопонять

На даний момент відсутня узгоджена позиція як у формулюванні рис, властивих саме ідіостилю, так і у використанні єдиного визначення (ідіостиль, індивідуальний стиль, ідіолект, стильова манера, стиль). Не всі мовознавці вважають необхідним розмежовувати ці дефініції, дехто уживає їх паралельно та взаємозаміняє. Визначення ідіостилю, ідіолекту, індивідуального стилю не одразу увійшли у наукове поле вітчизняної лінгвістики, деякий час науковці активно послуговувались поняттям «стиль» у своїх розвідках та дослідженнях. Наприклад, у «Словнику лінгвістичних термінів» Д. Ганича та

І. Олійника терміни «ідіостиль», «ідіолект», «індивідуальний стиль» взагалі не наведено, а подано тільки визначення терміна «стиль»: «Функційний різновид літературної мови, який визначається сферою її функціонування і характеризується особливостями у виборі, поєднанні й організації системи мовних засобів (лексичних, граматичних, фонетичних та ін.) у зв'язку з метою і змістом спілкування. Це мистецтво доцільного добору й ефективного використання системи мовних засобів з певною метою, в конкретних умовах і обставинах» [10, с. 291–292]. Прикінцева теза може так само відноситись до функціонального стилю літературної мови як і до художнього стилю окремого письменника. О. Селіванова подає таке визначення стилю: «Стиль – це парадигматична властивість мовленнєвої системи певної мови; ситуативно зумовлений стереотипний спосіб здійснення вербальної комунікації як цілеспрямованої людської діяльності на основі суспільно усвідомленого вибору певних мовних засобів і принципів їхньої інтеграції в мовлення» [42, с. 104]. Але упродовж історії лінгвістичних досліджень визначення стилю еволюціонувало і трансформувалося у відповідь на зміну теоретичних і методологічних підходів, набувши індивідуальної спрямованості використання мови для вираження своїх думок та ідей, створивши необхідність розробки більш точної та детальної термінології.

Поняття ідіостилу, ідіолекту та індивідуального стилю, які неоднаково потрактовуються науковцями і через це вступають у різноманітні рівні співзв'язку з категоріями мови, тексту, «мовної особистості», «мовна картина світу автора», впродовж довгого часу залишаються основними проблемами лінгвістичних досліджень та займають центральні позиції у мовознавчій термінологічній системі. Наразі це пов'язано із підвищенням уваги до проблем, які пов'язані з питаннями індивідуальної мовної творчості.

Л. Ставицька пропонує таке розуміння поняття ідіолекту: «У широкому розумінні ідіолект – це взагалі реалізація певної мови в устах індивіда,

тобто сукупність текстів, породжуваних мовцем і досліджуваних лінгвістом з метою вивчення системи мови. Ідіолект у вузькому значенні – тільки специфічні мовленнєві особливості певного носія мови» [44, с.3]

С. Єрмоленко в енциклопедії «Українська мова» (К., 2007) зазначає що визначення «індивідуальний стиль» може використовуватись як повний синонім до терміну «ідіолект»: «Стиль індивідуальний, ідіолект – сукупність мовновиражальних засобів, які виконують естетичну функцію і вирізняють мову окремого письменника з-поміж інших; своєрідність мови окремого індивіда. Це поняття насамперед стосується стилю майстра слова, письменника. Стиль індивідуальний залежить від творчої індивідуальності автора, його світосприймання та світовідчуття, ставлення до явищ навколишньої дійсності та оцінки їх» [39, с. 676]. У цьому випадку мовознавець не вважає за потрібне розмежовувати мовомислення пересічної людини та окремого літератора.

У «Літературознавчому словнику-довіднику» наводиться таке визначення ідіолекту: «Індивідуальне мовлення, що пояснюється місцем проживання, віком, фахом, соціальним станом, загальним рівнем культури певної людини. Ідіолект як мовна характеристика особистості не тільки окреслює особливе, а й розкриває розмаїті аспекти мови як загальнонаціонального феномена, її невичерпний потенціал» [23, с. 301] Інтерпретуючи дефініцію «ідіолекту» таким чином, можемо припустити, що він є фундаментом, базою для формування ідіостилю письменника. Як констатує Л. Ставицька у своїй праці «Про термін *ідіолект*»: «Насамперед слід чітко усвідомлювати, що ідіостиль письменника ширший за його ідіолект, перше охоплює друге». Ідіостиль – це вся сукупність експресивних мовних засобів автора, тоді як складниками ідіолекту є «важливіші риси ідіостилю» [44, с. 10].

Опрацювавши вищезазначені трактування розглянутих понять, можемо зазначити, що ідіостиль визначається наявністю специфічного набору індивідуальних стилістичних прийомів, які виникають завдяки певному

принципу відбору і поєднанню різних мовних засобів та їх трансформацій у запропонованій автором концепції. Індивідуальний авторський стиль характеризується мовною та мовленнєвою формою висловлення індивідуально використаних автором вербальних засобів і їх граматичних та лексичних значень. Також важливим аспектом є дослідження ідіолекту письменника без відриву від контексту національної мови, її системи та законів функціонування, на базі якої автор формує та розвиває свою «мовну особистість», своє вербальне та чуттєво-образну перцепцію світу. Л. Булаховський зауважив про можливість письменника «...бути оригінальним у межах, визначених усталеними умовностями спілкування. Письменник має право і разом з тим обов'язок бути оригінальним, мати свій, індивідуальний стиль.» [8, с. 462].

Аналіз художніх творів при дослідженні індивідуальної стилістики письменника передбачає в цьому випадку їх розгляд не тільки в контексті писемного витвору, а сприйняття тексту як окремого виняткового художнього явища, створеного конкретним письменником, особистістю, що привносить у твір свої ідеї, почуття, збагачує загальноживане мовлення своїми індивідуальними мовними одиницями, відтворюючи своє світосприйняття у неповторних художньо-образних засобах, суб'єктивних образах.

Таким чином, мова є ключовим чинником у визначенні стильової індивідуальності письменника. При вивченні стилю особистості найважливішими атрибутами мови є креативні особливості, функціональне позиціонування, роль відображення світогляду автора у творі. Художні тексти несуть на собі відбиток авторських думок, концепцій, переживань, ціннісних орієнтацій та особистісних характеристик, які визначаються генами, культурою та суспільством. Це визначає спрямованість дослідників ідіостилу автора на розгляд лінгвокультурних чинників створення та сприйняття творів літературного мистецтва.

Отже, можемо припустити, що розуміння особливостей індивідуального стилю досягається шляхом засвоєння відповідної інформації про персональну ідейно-образну та вербальну картину світу, індивідуальне світосприйняття автора, визначення засобів та прийомів для відображення його діяльності. Ставлення автора до світу, його сприйняття, об'єктивується в його поведінці, стійкості або мінливості його переконань, буденних ситуаціях. Добір засобів із національної мовної системи, переважання однієї лексичної групи над іншою в певному макро- чи мікроконтексті, особливості її функціонування, вмотивовані художньо-естетичними вподобаннями автора, комунікативними завданнями та слугують джерелом інформації про мовну особистість, її світогляд та ідіолект.

1.3 Поняття експресії та експресивності і їхнє висвітлення в науковій літературі

Протягом багатьох десятиріч поняття експресії та експресивності відіграють ключову роль у лінгвістиці, формуючи розуміння того, як використовується та інтерпретується мова. Ці поняття еволюціонували з часом, відображаючи зміни в культурному, соціальному та технологічному контекстах і мають глибокий вплив на лінгвістичну теорію та аналіз, лишаючись одними з найбільш актуальних і дискусійних у лінгвістиці.

Причина відсутності загальних, усталених трактувань понять експресивності та експресії полягає у великій кількості різноманітних підходів дослідження цих категорій. У традиційних лінгвістичних теоріях експресія часто розглядалася як нейтральний засіб передачі інформації, з акцентом на граматичні та синтаксичні аспекти мови. Експресивність, з іншого боку, вважалася суб'єктивною і менш релевантною у формальному лінгвістичному аналізі, оскільки вивчалася як питання індивідуальної інтерпретації, а не як системний аспект мови. У рамках

визначення та дослідження цих понять наразі створено низку праць такими зарубіжними і вітчизняними вченими як Н. Бойко [6], Ж. Вандрієс, А. Вежбицька, Н. Дорогович, Я. Зима, Н. Лук'янова, Є. Отін, М. Пилинський, В. Русанівський [39], В. Чабаненко [48], [49], [50] та іншими, які розглядають дані терміни в межах стилістики, прагматики, лексикографії, семасіології, когнітології та інших галузей науки про мову.

Основоположником теорії експресивності можна по праву вважати швейцарського лінгвіста Шарля Баллі, представника Женевської лінгвістичної школи, який є одним із засновників експресивної стилістики. Концепція Ш. Баллі – це теорія про афективні мовні засоби. Ш. Баллі відмічав, що саме стилістика вивчає експресивні факти мовної системи з огляду на їх емоційний зміст і найвища її задача – вивчати експресивну систему мовленнєвих фактів.

Мовознавець пропонував відрізнити експресивність мови від експресивності індивідуального мовлення, при цьому керуючись трьома основними ознаками:

- експресивні знаки є наперед заданими і не припускають творчої діяльності того, хто говорить;
- відповідні прийоми і засоби, що створюють експресивність, стали для нас несвідомими. Ми часто вживаємо їх не задумуючись, їх експресивне забарвлення виявляється лише в емоційному резонансі, що супроводжує появу експресивних знаків;
- ці знаки включені в систему мови і підкорюються закону опозиції. У такому випадку значення знака розуміється не саме по собі, а завдяки асоціаціям, які протиставляють його іншим знакам системи [1, с. 24].

На той час питання експресивності мови та мовлення також розглядалося мовознавцями Б. Кроче, К. Фосслер («ідеалістична лінгвістика») та представниками Празької лінгвістичної школи (Й. Вахек, Р. Якобсон).

Проте перші ідеї, дотичні до експресивних можливостей мови, можемо бачити у працях німецького вченого В. Гумбольдта та українського

мовознавця О. Потебні. В. Гумбольдт розглядає мову як діяльність, а не як її результат. Автор вказує, що «діяльна матерія мови – це, з одного боку, звук взагалі, а з іншого – сукупність почуттєвих вражень і мимовільних рухів духу, що передують формуванню поняття, які здійснюються за допомогою мови» [2]. Вчений вказує на нову для того часу ідею, що не тільки мислення відіграє роль у мовному вираженні, а і почуття та емоції людини.

О. Потебня описував процес словотворення як результат дії емоцій, які виникають у мовця, втілюються у звуки у процесі мовлення, і через деякий час перетворюються на фундамент нового слова. Враження, що відтворилися через певні звуки у цьому новотворі, згодом породжують його дефініцію і внутрішній зміст. «У ономагопечному слові внутрішньою формою завжди є почуття, так само як і в інших словах почуття, асоціації та враження, які зумовлює позначуваний предмет у мовця, є основою для його найменування» [38, с. 110]

У другій половині ХХ ст. поняття експресивності почало активно розглядатися у вітчизняному мовознавстві. Поряд із номінативною та комунікативною функціями експресивна є однією з найважливіших функцій української літературної мови. Про це свідчать численні лінгвістичні праці, присвячені актуальним проблемам дослідження експресивних механізмів і експресивних засобів. Ці теми аналізували Б. Коваленко, В. Чабаненко, Н. Бойко та М. Гамзюк, Н. Пилинський, Г. Колесник, С. Єрмоленко, Л. Жаркова, , М. Кравченко, І. Литвинчук, О. Турчак, А. Мойсієнко, М. Пилинський, Л. Ставицька, О. Тодор, та інші. Оскільки виразність здатна формуватися на всіх рівнях мови, їх слід досліджувати систематично. Тому для повноцінного дослідження експресивних функцій мовних засобів необхідно прояснити їх типологію, класифікувати, виявити та описати природу механізмів вербального вираження експресії.

Науковці розглядають експресивність у вузькому та широкому розумінні. У вузькому розумінні ця категорія відноситься до мовних явищ як семантична ознака слова, в одному ряді з емоційністю та функціонально-стилістичною забарвленістю (Н. Лук'янова). У широкому розумінні експресивність – це властивість посилення значення слів співвідносна зі збільшенням чи зменшенням когнітивних чи емотивних смислових одиниць. Проте все ще лишається необхідним з'ясувати обсяг цього поняття.

Підвищена увага сучасних лінгвістів до визначення меж експресивного зумовила потребу розрізняти експресивність двох видів: 1) експресивне мовлення; 2) експресивність мовних одиниць, і відповідно до цього зміст понять «експресія» і «експресивність». Погоджуємося з думкою В. Чабаненка, який вважає, що «...інтенсифікація виразності мовного знака відбувається лише в мовленні (усному чи писемному)» [49, с. 7].

Поняття «експресії» та «експресивності» помилково ототожнюють. В. Чабаненко уточнює поняття експресивного: «Експресія – це не те, що надає мовленню емоційності, образності, характерності, а те, що само породжується емоційністю, образністю, характерністю мовлення» А експресивність – «це вже сама інтенсифікована (збільшена) виразність, що підтримує загострену увагу, активізує мислення людини, викликає напругу почуттів у слухача або читача» [49, с. 7].

Отже, експресивність – це властивість мовної одиниці, яка автоматично розпізнається і безпосередньо впливає на образну та емоційну сферу одержувача повідомлення. Будь-яке повідомлення може бути експресивним у нестандартному та несподіваному контексті, а експресія – це образно-виразна якість мови, що відрізняє її від звичайної, є стилістично ненейтральною та емоційно забарвлює мовленнєві засоби.

Повертаючись до розмежування мовної та мовленнєвої експресивності, можемо зазначити, що вона є сталою складовою значення

виразу. На даний час набуває поширення термін «інгерентна експресивність», також її називають семантичною, системною, імпліцитною тощо. На мовному рівні у експресивних одиницях завжди наявний сталий експресивний елемент, що може проявлятися у словосполученнях, словах і морфемах незалежно від контексту і зберігати постійне, абсолютне експресивне значення. Вони можуть виражатися на лексичному, морфологічному, фонетичному та синтаксичному рівні.

Мовленнєва експресивність (адгерентна, контекстуальна, експліцитна) вимагає специфічної організації мовних одиниць, що покликані формувати загальну забарвленість мовлення. Контекстуальна експресивність з'являється в лексемі під час її використання в мовленні, це комунікативна категорія. У ній задіюється принцип багатозначності слова, експресивність будується на застосуванні емоційно забарвленого переносного значення. Може формуватись за допомогою оказіоналізмів, авторських неологізмів, мовної гри, звукової трансформації слів, контрастування різних стилістичних та семантичних рівнів в одному реченні, використання вульгарних, згрубілих елементів мовлення, використання нейтральних елементів у неочікуваних контекстах, історичних референсів, інтертекстуальності.

Отже, бачимо наявну необхідність у розмежуванні понять експресія/експресивність. Експресія має процесійний характер, експресивність розкривається як властивість притаманна мові та мовним одиницям. Експресія може бути тільки мовною, а експресивність стосується і мови, і мовлення, може бути стабільно властивою для лексеми або виникати у ній через специфічне використання під час мовлення.

Висновки до розділу 1

Підсумовуючи опрацьований матеріал, можна зазначити що творчий доробок П. Загребельного надзвичайно масштабний і досі залишає великий простір для сучасних авторських досліджень багатьох аспектів його творчості. Своїми творами він охоплює життя української нації від часів її утворення та впродовж століть існування та розвитку. Науковці відзначають надзвичайну самобутність та оригінальність авторського ідіостилю, спроможність письменника не тільки майстерно використовувати літературну мову, а й збагачувати та розширювати її своїми авторськими новотворами та незваними досі поєднаннями різностильових та різнопланових мовних одиниць. Постійне вдосконалення своєї мови та напрацювання літературного і читацького досвіду дозволяли П. Загребельному завжди залишатися свіжим та сучасним у своєму стилі, формувати новітні літературні тенденції в письменницькій площині.

Поняття ідіостилю та ідіолекту письменника досі залишаються дискусійними, незважаючи на солідну історію їхнього дослідження. Мовознавцями висвітлюються різноманітні трактування цих понять. Наразі це одна з ключових проблем у лінгвістиці художнього тексту. Загально ми можемо охарактеризувати поняття ідіостилю як систему змістових і формальних лінгвістичних характеристик, властивих творам одного автора, який унікально втілює у своїх працях власний авторський спосіб мовного вираження.

Поняття експресивності та експресії є полісемантичними, задля їх дослідження використовувались і використовуються різні підходи та концепції. Дехто з мовознавців ототожнює ці поняття, але в сучасних наукових розвідках переважає думка про доцільність розмежування експресії та експресивності. Експресія в лінгвістиці означає акт передачі суб'єктивного ставлення мовця до предмету висловлення та до адресата

повідомлення за допомогою мови, тобто може бути тільки мовною. Експресивність, в свою чергу, стосується як мови, так і мовлення, може виникати в лексемі під час її вживання у мовленні.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПРЕСИВНІ ДОМІНАНТИ РОМАНУ «БРУХТ»

Українська літературна мова володіє певною системою мовних засобів для вираження експресивної функції. Експресивну лексику можна вважати основним і прямим засобом для вираження експресивної функції мови, яка виявляється на лексико-семантичному рівні через використання експресивної лексики. «Це особливий лексичний шар, який містить повнозначні слова з емотивно-суб'єктивними оцінками предметів та об'єктів мовлення і використовується для опису нестандартних фрагментів картин світу.» [29, с. 470]

У художніх та публіцистичних текстах вибір мовних засобів залежить від того, наскільки вони можуть допомогти створити образність, виразність та інтенсивність відображення будь-яких ознак або емоцій. У таких текстах зображальність та емоційність передаються не лише за допомогою предметно-логічної семантики слів, але і за допомогою додаткових мовних засобів, які виникають у значеннєвій структурі лексем під час їх використання в інших контекстах.

Були спроби класифікувати засоби експресивності в лінгвістичній науці, але класифікація експресивних засобів В. Чабаненка, яка була здійснена на широкому матеріалі української літературної мови, вважається найбільш точною, вдалою і розгорнутою. Як вважає Т. Коваль: «...інтенсивність виразності передається за допомогою одиниць різних мовних рівнів, проте не всі ці рівні мають однакове співвідношення з інтенсифікаторами щодо їх кількісних та якісних властивостей. У сучасній українській мові основну лінгвістичну активність мають одиниці лексичного рівня. Крім того, експресивні лексичні, фразеологічні, словотворчі, фонетичні та граматичні елементи сприяють зміцненню мовної будови в усіх її структурних ярусах. Інтенсивне міжстильове взаємопроникнення експресивних засобів, їх структурна

взаємообумовленість і функціональна активність також сприяють до цього.» [29, с. 472]

Т. Коваль зауважує, що експресивність у сучасній українській мові на думку В. Чабаненко досягається шляхом використання: «1) мовно-структурних засобів, таких як звуковий склад слова, семантика, афікси, частки, наголос, інтонація та порядок слів; 2) різноманітних способів та прийомів стилістичної обробки мовних елементів, таких як алітерація, асонанс, розтягування звуку, трансформація усталеної форми, транспозиція граматичних категорій тощо; 3) стилістичних фігур, таких як акромонаграми, ампліфікація, антитеза, градація, еліпс, каламбур, оксюморон та повтор; 4) тропів, таких як метафора, гіпербола, парафраз тощо». [29, с. 472]

Оскільки виразність може бути характерна будь-якій мовній одиниці, то логічно класифікувати засоби виразності відповідно до мовних рівнів. Це передбачає виділення таких засобів виразності:

1. Фонетичні (повторення звуків, алітерації, паронімія, паронімазія, звуконаслідування, фонетична екзотичність слова, специфічні звукосполучення);
2. Лексичні (синоніми, омоніми, антоніми та пароніми; використання іншомовних слів, запозичень, русизмів; новотвори, okazіоналізми та застаріла лексика; терміни, професіоналізми; діалектна лексика; розмовна лексика, жаргонізми, арготизми; обігрування багатозначності слова);
3. Фразеологічні (фразеологізми та ідіоматичні вислови; прислів'я, приказки; крилаті вислови);
4. Словотвірні (афікси суб'єктивної оцінки (демінітивні суфікси, префікси, аугментативні суфікси); основи та словоскладання);
5. Морфологічні (іменники у складі сегментних конструкцій; іменники спільного роду, що виражають виразні відтінки; стягнені та нестягнені форми прикметників; ступені порівняння, нанизування прикметників;

слова категорії стану та імперативні форми; вживання часток та вигуків та їх форм);

6. Синтаксичні (окличні, питальні та спонукальні речення, звертання, конструкції з чужим мовленням та діалогічне спілкування, вставні, вставлені та приєднувальні конструкції, нанизування однорідних членів речення, незакінчені та обірвані речення, паралельні конструкції, що змістовно наближаються до афоризмів).

Крім того, до основних засобів експресивності мовлення можна віднести стилістичні прийоми:

7. Стилістичні фігури (еліптичні конструкції, анафора, епіфора, повтор, ампліфікація, градація, тавтологія, антитеза, асиндетон, парцеляція, полісиндетон, плеоназм, лейтмотив, риторичні запитання, запитання-відповіді, апосіопеза).

8. Тропи (порівняння, метафора, метонімія, синекдоха, епітети, літота, персоніфікація, гіпербола, алегорія, перифраз, іронія та уособлення).
[29, с. 473]

Розглянувши твір П. Загребельного «Брухт», ми провели дослідження, яке дозволило виявити рівні експресивних домінант за класифікацією В. Чабаненка, зробили добірку засобів мовної експресії, які використав автор. Павло Архипович Загребельний як митець проявив високу майстерність та подав приклад віртуозного володіння художнім словом. Дослідження твору «Брухт» П. Загребельного розкриває широке застосування автором різних варіантів слова з метою створення потужної експресії. Автор майстерно використовує фонетичні, лексичні, фразеологічні, словотвірні та синтаксичні варіанти слова, стилістичні фігури та тропи, щоб передати його сильну силу і вражаючу семантику.

2.1. Фонетичний рівень

Одним із важливих засобів мовної експресії є фонетичні засоби експресії. Вони включають різноманітні звукові елементи та їх комбінації, які служать для передачі емоційного змісту, підкреслення важливих моментів, створення мелодійності та враження в мовленні. До основних фонетичних засобів експресії відносяться: повторення звуків, алітерації, паронімія, парономазія, звуконаслідування, фонетична екзотичність слова, специфічні звукосполучення)

На думку В. Чабаненка, одним з фонетичних засобів експресії є «свідома, цілеспрямована переогласовка слова, яка впливає на його зміст» [49, с. 183]. Неологізми, утворені за допомогою переогласовки, є одним зі способів створення нових слів у мові. Цей процес полягає в зміні звукового складу слова шляхом заміни або перестановки звуків, що призводить до творення нового слова, співзвучного з іншим. Приклад новотвору, створеного шляхом переогласовки який можна віднести і до фонетичного, і до словотвірного рівнів експресії: «*Твій джип і ти в ньому джипістка чи джопиха, але ж я біля твоєї джопи*», у якому автор змінює голосну літеру «и» на «о».

Цей прийом можна розглядати як фонетичний та лексичний засіб створення експресивності, зокрема в контексті авторських неологізмів. Хоча деякі авторські новотвори, особливо ті, що є вульгарними, можуть бути вважані «небажаними» та «комунікативними збоями» згідно з Н. Голіковою. На її думку, «такі слова можна читати, але не кожен наважиться вимовити їх в публічному просторі.» [13, с. 9].

Однак авторка зауважує, що, «..поєднуючи загальноприйняті мовні засоби неординарним та оригінальним способом, письменник може досягти значних результатів і створити власні експресивні слова та фразеологізми в стилі, характерному для Павла Загребельного.» [13, с. 9].

Розглянемо приклад «...торжество демократії, дармократії, дурнократії». В даному прикладі неологізм складається з поєднання слів «демократія», «дармо» і «дурно» та використовується для створення ефекту з негативним забарвленням. Вираз «дармократія» скоріш за все вказує на недоліки і зловживання у демократичному процесі, де влада може бути використана неефективно або безрезультатно. «Дурнократія» наголошує на негативних аспектах демократії, коли владу отримують неспроможні або некомпетентні особи, що може призводити до невдалих рішень і наслідків.

Одне з можливих значень неологізму у виразі «Плям, плям, плям!» - *масногубо вторив його словам пан Журавель.*» - це поєднання слів «масний» і «губи» слугує для підсилення емоційного висловлення пана яке створює ефекту виразності й незвичайності.

Неабиякий експресивний ефект має вираз «перестройка-пересирка», де слово «пересирка» асоціюється з процесом розпаду СРСР. У даному контексті цей неологізм має негативне забарвлення, використовується для підкреслення негативних аспектів та проблем, які супроводжували процес розпаду СРСР, такі як економічна криза, політичні конфлікти, етнічні напруження та ін. Це може викликати неприємні та болісні почуття у читача, особливо того, хто на собі відчув важкі наслідки цієї «перестройки» - безробіття, дефіцит товарів, знецінення грошей, зростання соціальної нерівності, тощо.

«...вся какадемія наук» - також переогласовка. З її допомогою автор створив асоціацію з «какою», що у дитячій мові використовується для позначення чогось негативного або неприємного, та викликає негативну асоціацію. Як зауважив Кохан Ю. І. у статті «Експресивність як домінантна риса ідіостилю Павла Загребельного (на матеріалі творів «Кавтаклізма» та «Стовпо-творіння»): «..в аналізованих текстах цей прийом уживається дуже активно». Саме таким засобом Загребельний користується у романі «Кавтаклізма». [31, с.73].

«...справді доспівався там до заслуженого федерації-педерації...» - новотвір вульгарного характеру, який має достатньо широке використання, особливо у наш час. Така переогласовка може використовуватися для підсилення висловлювання або створення комічного ефекту. Проте важливо усвідомлювати, що використання таких слів викликає негативні асоціації, оскільки спрямовує увагу на сексуальну орієнтацію і може бути сприйнято як образливе, неприйнятливий або примарне.

«...почесними званнями російської педерації, федерації, задирації...» - авторський неологізм, у якому також використовується переогласовка. Слово «задирація» є неологізмом, який підкреслює негативне значення дії або явища, бо походить від слова «задирати» та має значення «дратувати». В даному контексті слово «задирація» використовується для підкреслення проблем та неприємностей, які створює російська федерація.

Вирази «Куди там усім гамериканським вискам-дрискамі!» та «..двигунчик - пирхало-мирхало..» теж були створені за допомогою переогласовки.

«...це вже вирішувати українським мовознавцям, які «наразі» «геніяльно» обстругують нашу нещасну мову...» - фонетично-графічний засіб експресії. Своєрідне кепкування, насмішка зі спроб нав'язати українцям мовні норми української діаспори. Було закріплено Харківським правописом у 1928. Вважалося, що для української мови збіг голосних не типовий, тому було запропоновано після всіх приголосних перед голосними та й, передавати через ія, іе (матеріал, спеціальний, мініятюрний). Це фонетичний засіб, але автор використовує застарілу діаспорну форму слова і висловлює незгоду щодо спроб його запровадження у літературну мову.

Таким самим засобом було утворен вираз «матеріальний» замість марксистсько-ленінського «матеріалізму..», який є фонетичний архаїзм, тому відноситься в тому числі і до лексичних засобів.

«Ментол без підробки. Гамерика!», «Ви там у столиці те й знаєте, що: Гевропа, Гевропа!» - приклад протези, протетичних звуків, які мають фонетичну рису. Гамерика - діалектне мовлення (фонетична діалектна риса), стилізація під діалектне мовлення. *«Кузю, в Гамериці знають ото...»*.

«не зносять ніяких отих шанпуній - зміна звуку та букви «м» на «н», також приклад стилізації під діалектне мовлення.

«Куди там усім гамериканським вискам-дрискам», «...як оце в тебе з горденами! В тебе ж горденів, як у маршала Жукова» - протетичний звук, а також стилізація під діалектне мовлення.

«...на вашу інтеліхентську фізіономію!», *«Київські дюпутати разом з доблесними податківцями...»* - спотворюється фонетична форма слова, використовується незвична для цього слова форма. У випадку з *«інтеліхентської фізіономією»* має місце утворення зневажливого відтінку.

Отже, можемо зазначити, що на фонетичному рівні у творі П. Загребельного «Брухт» активно використовуються такі засоби мовної виразності, як авторські неологізми та переогласовка.

2.2. Лексичний рівень

Лексичний рівень включає засоби, які використовуються для зміцнення смислової навантаженості мовлення, емоційного забарвлення та вираження авторської індивідуальності. На лексичному рівні мовної експресії використовуються різні прийоми, що допомагають передати індивідуальні почуття, емоції та враження. Це можуть бути різноманітні лексичні одиниці: синоніми, омоніми, антоніми та пароніми; використання іншомовних слів; новотвори, okazіоналізми та застаріла лексика; діалектна лексика; розмовна лексика, жаргонізми; обігрування багатозначності слова. Вони використовуються для передачі емоцій, вираження

суб'єктивного ставлення, підкреслення важливих моментів та створення виразного враження.

Засіб використання багатозначності слів полягає в тому, що одне слово має кілька різних значень або може викликати різні асоціації в залежності від контексту, в якому воно вживається. Це може бути досягнуто шляхом умілого використання різних значень слова для передачі різних нюансів, підкреслення контрасту, створення гри слів або збагачення образності тексту. Наприклад: *«Місце для накопичення гостей (накопичення військ перед атакою, накопичення капіталу перед збагатінням, накопичення гріхів перед каяттям)»*, де слово «накопичення», що означає процес збирання або нагромадження ресурсів, коштів, матеріальних цінностей, завдяки використанню з різними за значенням словосполученнями, з кожним із них набуває нового змісту, створює певну експресію та глибину виразності тексту.

Використання багатозначності слова може викликати зацікавлення читача або слухача, спонукати до додаткових роздумів та розгляду різних перспектив. Цей прийом дає авторові можливість більш точно та змістовно передати свої думки, емоції та ідеї через різні відтінки значень слова.

«...поскидай з себе оцю валютну мануфактуру...» - мається на увазі мануфактура як підприємство та мануфактура як продукт цього підприємства, одяг, вірогідно, куплений за специфічну грошову одиницю.

Переносне значення слова як засіб експресивності Павло Загребельний також використовує у романі «Брухт». За словами Надії Бойко, «у випадку, коли контекст моделює оказіональне значення слова, яке з'являється внаслідок «реалізації невалентних зв'язків», маємо так зване експресивне нашарування, експресивне забарвлення значення лексичної одиниці, тобто адгерентну експресивність. Експресивне забарвлення значення слова належить до тимчасових і змінних явищ, воно може модифікуватися, рухаючись від контексту до контексту, виявляючи повну залежність від парадигматичних та синтагматичних зв'язків.

Переносні вживання слова формують його оказіональні (контекстуальні, ситуативні) значення.» [6, с.51]

У прикладі «...але *«соціалістична кооперація»*, якою *диригували московські бюрократи...*» автор поєднує засіб багатозначності та переносного значення слів. Вислів *«Диригували московські бюрократи»* використовується в переносному значенні, бо з самого початку термін «диригування» позначає процес керівництва ансамблем або оркестром диригентом за допомогою рухів, жестів та міміки. У контексті твору це словосполучення вказує на вплив, керівництво та маніпуляцію «московських бюрократів» стосовно згадану «соціалістичну кооперацію».

Приклад *«...завод «евакуювали», точніше - висадили в повітря»* також демонструє нам багатозначність слова. У даному контексті слово «евакуювали» вживається для підсилення ефекту та надання додаткової драматичності. Значення слова у цьому випадку може вказувати на те, що завод був зруйнований, що призвело до його повного знищення або непридатності. Воно вживається для опису якогось дуже сильної, виразної або руйнівної події, яка має майже катастрофічні наслідки. Таким чином, слово «евакуювали» у даному контексті передає не просто процес евакуації, але й ідею радикального, деструктивного впливу на завод.

«Після тих жирних міністерських курдюків...» - у даному випадку, використання у переносному значенні словосполучення «міністерські курдюки» може надати значення надмірної розкішності та безтурботності, а також вказувати на використання грошей з публічного бюджету для особистої користі.

Вислів *«...червономордий чолов'яга з патріотичними вусами...»* також містить у собі переносне значення. Тут «патріотичні вуса» використовуються для передачі певного іронічного символічного значення, можуть вказувати на відчуття демонстративної гордості, прив'язаності та підтримки до власної країни, національної ідентичності та цінностей.

«...обшмагати словесним будяччям...» може означати вживання багатьох слів або мовних засобів для створення декілька шокуючого, несподіваного ефекту, привертання уваги або розваження. Це може включати в себе використання експресивних слів та виразних образних висловів.

Вульгаризми як засіб мовної експресії також зустрічаються у досліджуваному романі. Вони використовуються для підкреслення емоційної сили, шокowego ефекту або вираження певного ставлення до предмета, явища чи ситуації. Вульгаризми є словами або висловами, які вважаються неприйнятними або нецензурними в загальному вжитку, наприклад: «...забув про безсмертне вчення марксизму-ленінізму, про сьайливі вершини, про перестройку-пересирку».

Вони часто містять просторічну лексику, образливі або нецензурні вирази, сексуальні або непристойні терміни: «...срака на старість зсохлася, як бараняча ляганка...». Використання вульгаризмів може бути виразом автентичності, сили мови, грубості чи розгальмованості.

Варто зазначити, що використання вульгаризмів вимагає обережного підходу та врахування контексту. У багатьох випадках вони можуть бути нецензурними, образливими або неприйнятними для публічного використання, як наприклад, у виразі «На телеекранах чомусь уперто задомовилися (Совинський казав: розлягалися) тільки бородаті придурки...» де автор використовує вульгарне слово «придуток», яке може використовуватися для образливого позначення людей або висловлення оцінки їхнього розумового рівня або поведінки («дурна, безглузда людина»).

Використання вульгаризмів в літературі повинно бути обґрунтованим і відповідати вимогам жанру, аудиторії та загальному контексту, що і демонструє нам Павло Загребельний. Поєднання різномовних елементів - ще один лексичний засіб експресивної виразності, який влучно використав П. Загребельний у романі «Брухт». Цей прийом передбачає використання

слів, виразів або фраз різних стилів, рівнів формальності або різних мовних реєстрів у одному контексті.

Поєднання різномовних елементів може створювати ефект контрасту, несподіваності або підкреслювати особливість ситуації або персонажів:

«...погладжуючи темно-зелене скло дволітрової шотландської пляшки з зображенням двох собачок - чорного та білого. Блек енд уайт» або *«...зробив собі «дрінк» за смаком...»* Цей прийом дозволяє авторові передати багатоаспектність, протиріччя або зіткнення різних стилістичних або культурних нюансів у мовленні. У цьому реченні автор одночасно застосовує прийом використання різномовних елементів та слів-англіцизмів.

Поєднання різномовних елементів надає тексту оригінальності та унікальності, може допомогти автору збагатити мовлення, створити непередбачуваність або виділити певні моменти в тексті. Також до лексичного засобу мовної виразності В.Чабанко відносить пароніми, який базується на використанні слів, що звучать подібно, але мають різне значення. Це слова, які мають схожу фонетику та написання, але відрізняються в значенні [49, с. 216].

Використання паронімів додає багатогранності та ефектності мовленню. Вони дозволяють створювати гру слів, контрастність та семантичні відтінки, як наприклад у реченні *«...на radoщах ти виголошуєш (проголошуєш, викладаєш, вибалакуєш, ви... ви... ви...)»*, де виголошуєш та проголошуєш – слова-пароніми, які надають дії інтенсивності, азартності, швидкості, реалізуючи функцію нагнітання авторської думки.

А також *«...тільки протоплазмою і всім тим, що присмоктується, приліплюється, при-при-при, він припав до тих рук, припав, упав і пропав»*, де слова відповідно слова – пароніми - припав, упав і пропав.

Часто пароніми використовуються для створення гри слів, гумору, іронії або вираження нюансів у мовленні. У літературі використання паронімів дозволяє збагатити тексти експресивними виразами, створювати

гру слів та стилістичні ефекти. Вони можуть підкреслювати авторський стиль, додавати інтриги та напруження до тексту, а також спонукати до глибшого осмислення значень слів.

«Вносить тебе в аспірантуру до всемогутнього «історично-істеричного» академіка» - яскравий приклад паронимазії (прийому, який ґрунтується на використанні слів зі схожими звучанням або вимовою, але різним значенням, створюючи при цьому комічний або риторичний ефект) та певною мірою переогласовки.

«- Історик? Вперше чую. Істерики мене вже замучили до краю, а це ще історик» - приклад паронимазії, де відбувається гра слів та звукових подібностей (історик-істерик), а також *«...політичні оглядачі-переглядачі» кинулись обливати поміями...»*, де за допомогою схожих слів «оглядачі-переглядачі» створюється словесна гра та виразно передається задум, залучаючи увагу читачів.

Одним із улюблених прийомів автора є надзвичайно часте використання синонімічних рядів, який полягає в використанні словосполучень, фраз або речень, що мають схожі або близькі за значенням слова. Вони допомагають збагатити текст різноманітними виразовими засобами та надати йому більшу силу й точність: *«...віддав, присвятив, пожертвував... Хто тепер прийме тії жертви-пожертви?»*.

«...тільки протоплазмою і всім тим, що присмоктується, приліплюється, при-при-при...» - синонімічний ряд, що описує процес притягнення, пристосування, прикріплення, вказує на подібність дії.

«...пожадливі для цих невоситимих істот, товстопалих, товстовуких, товстощокіх, товстошиїх, товстозадих...» - ці слова використовуються для опису фізичних характеристик, мають схоже значення, що вказує на товстоту або великі розміри конкретних частин тіла.

Кохан Ю.І. зауважив, що «з погляду стилістичного синтаксису характерною для творчості Загребельного є побудова розлогіх речень з великими синонімічними чи псевдосинонімічними рядами...». [31, с.74]

Синонімічні ряди дозволяють авторові використовувати декілька слів зі схожим значенням, щоб підкреслити або підсилити певні ідеї, образи або емоції. У реченні *«...своєю примітивністю, нікчемністю і свинцевим тягарем умовностей, обов'язків, вічних боргів і замолювання гріхів»* значення слів «примітивність», «нікчемність» та «умовність» об'єднані характером оцінки: усі три слова мають негативну конотацію і використовуються для висловлення недостатків або низької цінності, можуть використовуватися для опису аспектів, які сприймаються як недосконалі або неважливі та можуть бути використані для опису певних рис або якостей людей. «Примітивність» може стосуватися відсутності розумових або соціальних розвинених властивостей, «нікчемність» може вказувати на байдужість або відсутність цілей у житті, «умовність» може означати, що поведінка або висловлювання людини залежить від зовнішніх умов або впливів.

Синонімічні ряди дозволяють уникнути повторів та монотонності, забезпечуючи більшу виразність, гнучкість мовлення, створення ритму та звучності мовлення. Повторення синонімів або їх чергування може створювати мелодійність та гармонію у тексті.

Вважається, що найпоширенішою функцією синонімів є уточнення, деталізація зображуваного, але у випадку П. Загребельного вони отримують додаткове значення виразності, створюючи відчуття заповненості простору твору, навіть надмірності, можна навіть сказати «брухтовості».

У реченні *«Синій вихор ввірвався в тихе пристанище Совинського, зашуміло, загуділо, заклацало...»* можна помітити синонімічний ряд слів, що передають звукові ефекти, підкреслюють інтенсивність та різноманітність звуків, що поширюються. Використання цих синонімів додає відтінків та багатства до опису звукового ефекту, створюючи більш живописний та експресивний образ.

До лексичних засобів мовленнєвої експресії В. Чабаненко відносить також псевдосинонімічні ряди. Цей засіб передбачає використання словосполучень, фраз або речень, що мають зовнішню схожість, але відрізняються за значенням або виражають нюансованість висловлювання. Вони допомагають збагатити текст різноманітними виразовими засобами та надати йому більшу точність й глибину. Псевдосинонімічні ряди використовуються для передачі відтінків значень, виразів настрою або поглядів на певну ситуацію чи об'єкт. Вони дозволяють авторові використовувати слова, які можуть бути схожі за формою або звучанням, але мають відмінне внутрішнє значення. Використання таких рядів допомагає передати різні відтінки виразності.

Наприклад, спостерігаємо такі псевдосинонімічні ряди: «...*став гостем, учасником, свідком, жертвою фантастичного дійства...*», де слова «учасник», «свідок», «гість» і «жертва» мають різне значення, але їх об'єднує те, що всі вони описують роль або статус особи в певній ситуації чи події.

Псевдосинонімічні ряди також можуть використовуватися для створення контрасту, парадоксу або ритму в мовленні. Швидка зміна слів з схожою формою, але відмінним значенням, може створювати ефект сюрпризу або незвичайності у тексті: «*Жіночі руки. Округлі голі руки. Пишні голі руки. Розкішні голі руки. Спокусливі голі руки. Запаморочливі голі руки. Цнотливі голі руки. Блядські голі руки. Вбивчі голі руки. Мудрі голі руки. Звабливі голі руки. Шовкові голі руки. Відьомські голі руки. О, Господи, українські голі руки!*».

Також цікавий стилістичний ефект створює використання синонімії на позначення багатих людей, тому що всі означені прізвища та імена відомих історичних або вигаданих осіб, мають або мали значний фінансовий статус або вплив: «*А що для історика - всі оті олігархи, магнати, плутократи і наші питомі ренегати, коли він уже давно знав і*

забув крезів і мідасів, тримальхіонів і шейлоків, фуггерів і гобсеків, ротшильдів і рокфеллерів!»

Тут Павло Загребельний використовує ще один лексичний засіб мовної експресії - перехід власних назв до загальних.

Наприклад, Крез - цар Лідії, його ім'я ще в Стародавній Греції стало загальним для позначення дуже багатих людей, зараз навіть існує фразеологізм «Багатий, як Крез», так само Мідас - відомий з міфології царь, якому було надано здатність перетворювати все, чого він торкнеться, на золото, поєднує в собі реальних і вигаданих персонажів. Тримальхіон вигаданий персонаж давньоримського роману «Сатирикон», розбагатілий вільновідпущеник. Шейлок - персонаж з п'єси Вільяма Шекспіра «Венеціанський купець», який відомий своїм ставленням до грошей і позик, Фуггер - родина німецьких купців та банкірів, яка в 16-17 століттях мала величезний фінансовий вплив у Європі, Гобсек - персонаж з роману Оноре де Бальзака, який виступає як зловмисний кредитор і має велику кількість багатства, Ротшильди - родина єврейських банкірів, яка здобула значний фінансовий успіх і вплив у 18-19 століттях, і нарешті, Рокфеллери – родина американських промисловців і філантропів, які у 19-20 століттях накопичили величезне багатство через нафтову промисловість.

З одного боку, використання синонімічної назви «крез» для позначення багатих людей створює ефект заміни конкретного імені загальним поняттям. З іншого боку, автор переносить власні назви на загальний рівень, навіть переводячи їх самостійно з великої літери на маленьку, що є графічним засобом експресії.

Ці загальні назви, які раніше були власними, тепер стали символами багатства, використовуючи універсальне значення, яке вони набули. Такий прийом надає тексту більшої експресивності та стилістичної насиченості.

Також у романі «Брухт» Павло Загребельний активно використовує такий лексичний засіб мовної експресії, як антонімія. Цей засіб базується на використанні слів або фраз, що мають протилежні або протиположні

за значенням слова: *«Ці заводи – велич і занепад Ягнич»*, де слова «велич» і «занепад» мають діаметрально різні значення.

Антонімія допомагає створити контраст, підкреслити суперечності, позначити протилежність передати емоційні або психологічні відтінки в мовленні, допомагають створити контрастність між протилежними поняттями та передати різні настрої, стани або явища: *«Гомункули ніколи не вбивають, вони не дозволяють собі ніяких грубих дій, жодних брутальностей, вони завжди нейтральні, тільки свідки, тільки посередники між добром і злом, між небом і землею, між життям і смертю»*. За допомогою прийому антонімії представлені явища, що мають протилежне значення - добро («все позитивне, хороше» [36]) і зло («щось погане, шкідливе» [36]); небо і земля, життя та смерть. У цьому контексті автор малює картину порожнього життя, яке не було наповнене чимось значним.

Антонімія використовуються для протиставлення понять, ідей або образів, що забезпечує різноманітність і контрастність у виразі думок та почуттів, для підкреслення конфлікту, парадоксу або внутрішньої протиріччя в мовленні. Вони можуть створювати напруженість, дисонанс або викликати увагу до протилежних станів, ідей або поведінки: *«...тебе не захоче ніяка молодша жінка, а тільки старша, старіша...»*.

Мовне контрастування як лексичний засіб мовної експресії використовується автором для вираження протилежностей, протиставлення і контрасту між поняттями, образами або ідеями: *«У вас труси, ковбаса, в Європе памперси, тампакси, в Європе менеджери, у вас — ненажери, в Європе хакер, а у вас - іди ти в сракер...»*. Цей засіб сприяє збагаченню мовлення, створенню емоційного впливу та передачі різних нюансів сенсу.

Мовне контрастування - важливий мовний засіб, який допомагає авторові ефективно та точно передати зміст твору та створити яскраві та реалістичні образи персонажів: *«Ягнич возсідав кінець столу, в чорному*

костюмі, з золотою зіркою, з лауреатськими медалями, з орденами й відзнаками, мідногрудий, як асирійський ідол, монументальний і монструозний теж, як ідол, і дрібненький, висушений на тріску херсонським степовим сонцем Фень».

Воно може виражатися у використанні протилежних слів або фраз, які протиставляють одне одному. Це можуть бути антоніми, пароніми, синоніми з протилежними конотаціями або інші слова, що передають контрастний зміст: *«...для Совинського не було ніякої загадковості в отому неймовірному перескоку молодшого з Момзенів од імперії Цезарів до запацьорених заводських корпусів автомобільного концерну».*

Наприклад, у реченні *«Декольте й хутра, діаманти й аксельбанти, генерали й чиновники, куртизанки й спекулянтки...»* автор використовує контрастування слів для створення виразного образу, щоб викликати певні емоції у читача.

Мовне контрастування також може використовуватися для підкреслення суперечностей, протиріччя або незвичайності в тексті: *«...одяг-роздягненою поп-дівою...».*

«І до яких нікчемних борідок звели велику українську націю неповторних пишних вусів князя Святослава, Богдана Хмельницького, Івана Мазепи!» Мовне контрастування, яке ми бачимо в полягає у порівнянні «нікчемних борідок» та «неповторних пишних вусів». Словосполучення «нікчемні борідки» використовується з певною негативною конотацією для вираження несуттєвості, безвагомості або недостатньо важливого значення. За допомогою цього виразу автор може підкреслити своє враження про велику українську націю, якій приписують «нікчемні борідки». З іншого боку, «неповторні пишні вуса» за допомогою яких описуються князь Святослав, Б. Хмельницького і І. Мазепи можуть мати символічне значення, підкреслювати їхню величність, силу і вплив на українську історію. Вуса можуть символізувати мужність, гідність та авторитет цих історичних осіб.

«...а в тих модерних ночвах брѣохалося щось схоже на бегемота...» - у цьому випадку контраст підсилює використання застарілого слова «ночви» та сучасного «модерних».

Надзвичайно активно П. Загребельний використовує у творі «Брухт» окказіоналізми, які використовуються для позначення ситуацій, обставин, подій або предметів, що виникають лише у певних випадках або з нагоди певних подій: *«Подякувати б Євдокії за її щедрість, але він, як усі п'яні, став висвинячуватися», «То чом би й справді не поавантюричати, коли є така нагода?», «І що вони тут напатріютили?»*.

Цей засіб надає мовленню точності, специфічності та виразності: *«...український авіарікша, брудні продавлені крісельця, розраховані на ліліпутів...»*. У цій фразі слово «авіарікша» не просто засіб виразності, а й негативної оцінки та характеристики, бо рікша - це бідний, брудний транспорт, який використовувався в країнах з повільним економічним ростом. Свого часу рікші були заборонені як символ економічної слабкості й низького добробуту країни.

Окказіоналізми можуть включати слова, фрази або вирази, які використовуються в обмеженому контексті або обмеженій групі людей: *«Явдоха-блядьоха? Дунькозада?»*, *«Звісно ж, тут були й телебрехуністи з області, а може, й з самого Києва...»*, *«Київські дюпутати»*.

Окказіоналізми також можуть вживатися для відображення особливості часу, місця або культурних подій, наприклад: *«Сам Горбачов ставив питання про наших київських лумумб»*. У цьому реченні автор використовує асоціації з Патрісом Лумумбою, відомим африканським діячем, який став символом визвольного руху, в даному випадку має негативний, зневажливий відтінок.

Використання окказіоналізмів дозволяє точніше передавати певні ідеї, ситуації або обставини, що сприяє збагаченню мови, створенню особливого настрою або передачі певного контексту: *«...мов Ніагарський водопад, словолівство...»*, де «словолівство» набуває значення явища

словесного водопаду, коли слова, немов річкова вода різко та нестримно скидаються з уст мовця.

Окказіоналізми додають специфічність і барвистість мовленню, роблять його більш конкретним і виразним: «...відважно «джинувала» серед цих грандіозних руїн». На прикладі речення «Інсульт-привіт, п'яний історику!» ми спостерігаємо використання близькозвучності слів, обігрування привітання «Фізкультпривіт!» та створення протиставлення між фразами «фізкульт-інсульт» та «здоров'я-хвороба». Це стилістичні прийоми, які використовуються для створення експресивності в мовленні. Використання слова «інсульт» в поєднанні з «привіт» створює гру слів, де на перший погляд позитивне привітання перетворюється на негативне слово, що асоціюється зі серйозним захворюванням. Це створює контраст та викликає ефект несподіваності, що збільшує виразність речення.

«...того вечора, коли все для нього тут «закучугурилося» – окказіоналізм, що був утворений від назви Кучугури і є відіменниковим дієсловом.

«Якийсь хлялий тип, у джинсах і светрі...» - утворений від «охлялий» (ослаблений, худий, знесилений).

«Коли летіла з Києва, де купувала міністерських хаполюбів цілими оберемками», де «хаполюби» авторський новотвір, створений від слів «хапати» (наживатися) та «любити», для позначення осіб, які займають владні посади та виявляють великий інтерес до особистої наживи, часто в наслідок корупції чи недобросовісної поведінки. Це слово має негативне відтінення і передає критичне ставлення до таких осіб.

Традиційним прийомом посилення експресії є сленг і жаргонна лексика. Завдяки сленгу та жаргонізмам передається особливий стиль, настрої, групова приналежність або вираження індивідуальності: «- А куди? - вдав наївняка Совинський», «-Ти геній! Оргазмування організації оргазмів... Кайф!», «Подзвонити до дому не можу, щоб не засвітитися».

Цей прийом характеризується використанням нестандартних слів, виразів або фраз, які відхиляються від стандартної лексики і мають специфічне значення для певної соціальної групи або субкультури: *«Я відсидів у їхній тюрязі...»*. Сленг і жаргонна лексика зазвичай виникають у недотриманні стандартних мовних норм і є результатом творчого переосмислення традиційної лексики.

Сленг може бути пов'язаний з певними соціальними групами, такими як молодь, підлітки, хулігани: *«Поїдь до моїх предків у Кучугури і скажи, що я живий»*. Використання сленгу і жаргонної лексики додає мовленню виразності, колориту та індивідуальності. Вони можуть передавати специфічні емоції, ставлення, атмосферу або характеризувати певну ситуацію: *«- Слухай, Сова! Ти можеш протарабанити через усю цю вонючу Європу три контейнери з танками...»*, *«Ось так сьогодні «качають бочку» в незалежній Україні тисячі вчених дармоїдів, а з ними й ваш покірний слуга»*.

«...обласні тележурики» - утворено від «тележурналісти», приклад жаргону.

«Я зв'язалася по мобільнику з Нулем, він «поклавав» на всіх наших комп'ютерах, і коли «антик» вдарився своїм шасі об бетон...» - також сленг.

Павло Загребельний майстерно володіє словом, має витончене почуття семантико-стилістичних відтінків і використовує розмовну лексику, що додає виразності його твору.

Використання розмовної лексики надає мовленню більшої живості та натуральності: *«Ти можеш протарабанити через усю цю вонючу Європу три контейнери з танками (під шифром:сільгосптехніка), а на березі одного симпатичного моря я зустрічаю тебе, ми запихаємо ці контейнери в трюм якогось грека...»*.

Вона дозволяє виразити емоції, відтінки мовленнєвого ставлення, побутовість та неприциповість: *«Не були такі розсобачені...»*, *«Але*

генеральний нахаба втишив підчихвістів одним покивом пальця», «Або: попихачі, посіпаки, полізачі, пронози, пустограки...», «Промурмотів майже винувато».

Розмовна лексика зазвичай використовується у неформальних розмовах, повсякденному спілкуванні з родиною, друзями, колегами: *«...бокалюгою з «Першою гільдією...».*

«...відділення міліції, універмаг, гастроном, чайна, належна кількість «забігайлівок», пошта і телеграф...» де «забігайлівка» означає маленьке другорозрядне кафе в якому продаються спиртні напої.

«то розчухраний немитий ерудит, який не знати навіщо переповідав затурканим голодним українським пенсіонерам». У цьому прикладі «затурканий» має значення забитої, задуреної, стуманілої людини.

У виразі *«...негайно кинулися розпродувати це смертельне залізниччя...»* оказіоналізм «залізниччя» створений для позначення предмету, який має велику силу або небезпечний вплив. Це слово передає ідею про щось могутнє, непереборне або небезпечне, і використовується для підкреслення силової або негативної природи того, що описується.

Аналіз лексики досліджуваного твору дозволяє стверджувати, що П. Загребельний активно звертається до традиційного засобу стилістичного увиразнення художньої мови - використання іншомовних слів. Цей прийом передбачає включення слів або виразів з інших мов у власне мовлення з метою надання тексту особливого відтінку, точності або експресивності: *«-Кайф!..»*. Використання іншомовних слів може додати тексту екзотики: *«Він збагнув, що айкю його синьогронної сусідки дорівнює нулю...»*,

«- Гратулюю. То ми вип'ємо за ваші відзнаки. (від англ. «Congratulations» - «вітання»)», або надати автору певного авторитету: *«З наблік рілейшн я не контактую»*.

Для мовотворчості П. Загребельного характерним є вживання застарілих слів. Вони використовуються для створення особливої

атмосфери, передачі історичного контексту, а також для надання тексту старовинного або літературного відтінку. Використання застарілих слів може надати тексту поетичності, архаїчності або підкреслити певний стиль мовлення. Це можуть бути слова, які вийшли з активного вжитку в сучасній мові або є характерними для певного історичного періоду.

Використання застарілих слів вимагає від читача або слухача додаткових знань або здатності розуміти контекст: *«Декольте й хутра, діаманти й аксельбанти, генерали й чинодрали, куртизанки й спекулянтки», «...пригвинтивши вусато-бородатий лик Ілліча», «...дисидент, опозиціонер, може й терорист?»*. Слід зазначити, що у цьому реченні автор одночасно використовує застаріле слово «дисидент» як засіб мовної виразності та загалом речення «дисидент, опозиціонер, терорист» як абсурдну градацію, що відноситься до рівня стилістичних фігур.

«Але занадто обфитна плоть у всіх трьох» - застаріле слово «обфитий», що означає достатній, багатий, розкішний, рясний.

«...переніс його з-за гільйотинних столів президент-отельного ресторану в цю безглузду, як колись казали, храмину...» - де «храмина» застаріле слово зі значенням «споруда, будівля».

«...а в тих модерних ночвах брьохалося щось...» - використовується застаріле слово «ночви», що означає «видовбані з цільного відрізка деревини коритця прямокутної або човноподібної форми».

Неабиякий експресивний потенціал має діалектна лексика. Завдяки їй передається регіональний колорит, національно-культурні особливості, а також створюється автентичний характер мовлення.

Діалектні слова і вирази є характерними для певного географічного регіону або спільноти і відрізняються від загальномовної лексики: *«...так це ж не на вечерю, а завжди на губід?»* (говірка південного Підляшшя).

Використання діалектної лексики може надати тексту живості, автентичності та індивідуальності: *«Ментол без підробки. Гамерика!»* , *«...в Гевроні...»*

«А до сорочки ж і спінжак» - стилізація під діалектний говір, перекручене слово «піджак» («спина» та «піджак»).

«Воно й у тебе, як повишкрібати всі миндалі...» - утворене від «медалі», утворене завдяки зміні звуків, також приклад стилізації під діалектний говір.

Отже, автор використовує надзвичайно широкий набір засобів мовної експресії лексичного рівня, але характерною рисою, що впадає в око є часте використання авторських неологізмів, синонімічних, псевдосинонімічних рядів та антонімії.

2.3. Фразеологічний рівень

Фразеологічний рівень експресивних домінант включає в себе вирази, фразеологізми та ідіоми, що використовуються для посилення емоційного впливу мовлення, підкреслення індивідуальності автора або для створення художнього ефекту.

У творі П. Загребельного «Брухт» фразеологічний рівень мовної виразності представлений фразеологізмами, антонімічною фразеологією та фразеологічним натяком.

Фразеологічний натяк - це згадка або вказівка на певну фразеологічну одиницю, часто за допомогою короткого виразу або назви, що асоціюється з відомим фразеологізмом серед мовних користувачів. Фразеологічний натяк не є прямим використанням самого фразеологізму, а лише натякає на нього, дає змогу читачеві або слухачеві згадати або відновити його власними знаннями.

Це може бути усне або письмове згадування фразеологічного виразу, яке зачіпає відповідну асоціацію у свідомості аудиторії: *«...зате верхні -*

довгі, загребуці, пожадливі для цих невоситимих істот, товстопалих, товстоцоких, товстошійх, товстозадих». «Довгі руки», «загребуці руки» - є фразеологічним натяком.

Фразеологічний натяк може мати різні цілі, такі як створення гумористичного ефекту, підкреслення певної ідеї або асоціації з відомим фразеологічним виразом: «...звірі стогнали в непробивних пущах, прислівникові бабаки свистіли в понищених пестицидами українських степах...» маючи на увазі крилатий вираз «коли бабак свисне».

Загальна експресивність вислову може підсилюватися за рахунок прислів'я - короткого, лаконічного вислову, який містить в собі певну мудрість, життєвий досвід або настанови. Прислів'я використовуються для передачі певної ідеї, навчання, поради або підкреслення певної ситуації, наприклад: «*На тобі, Боже, що мені негоже, спробуй-но гембля чи доброго гендзя, копа з поля чи попса в школі...*». Використання прислів'їв додає виразності і колориту мовленню, допомагає засвоїти певні моральні і життєві принципи, а також створює ефективний комунікативний засіб для передачі ідей та вражень.

Антонімічна фразеологія також може використовуватися для підсилення емоційного впливу, створення драматичного ефекту або передачі суперечливості в тексті: : «...*сотні й тисячі років на сім і на тім світі*». Це важливий інструмент для створення виразності та глибини в мовленні. Вона допомагають підкреслити протиставлення та суперечливість.

Часто й густо Павло Загребельно користується фразеологізмами. Вони складаються зі сполучення слів, що мають фіксовану форму та сталі значення, яке не можна вивести зі значень окремих слів, що входять у фразеологізм, наприклад: «...*абсолютне вичерпання сил і смертельна нудьга*». Смертельна нудьга - вираз, що використовується для опису надмірної, незносної, або інтенсивної втоми, відсутності цікавості або задоволення від ситуації або діяльності.

Фразеологізм «смертельна нудьга» передає ідею, що ця нудьга або втома настільки інтенсивна, що здається, наче вона може призвести до «смерті» ентузіазму, розумової активності або насолоди. Цей вираз використовується для підкреслення відчуття важкості, безцільності або відсутності задоволення у певній ситуації або побутових заняттях.

У реченні *«Боввани розступилися, Совинський, у своїх джінсах і в «інтелектуальнім» (ну, не зовсім, як у Ейнштейна, а все ж таки!) светрі, ввійшов у святая святих циндрення зароблених безіменними українськими трудівниками здобутків»* фразеологізм «святая святих» передає ідею виняткової святості, недоторканості. Він походить з релігійного контексту, а саме від виразу, що використовується для позначення найсвятішої частини храму або святини, де знаходяться найбільш шановані релігійні об'єкти або образи і може вживається для позначення найсвятішого, найшанованішого або найсвятішого місця, предмета або поняття.

Вульгарний фразеологізм *«...парять жопи півсотні старих дів...»* є виразом, який має своє особливе, нестандартне значення і використовується для вираження іронії або насмішки. Цей фразеологізм використовується для опису осіб, які проводять час нікчемно або безплідно, займаючись непотрібними або незначними справами. Вираз має пряме, образне виконання, використовуючи незвичайне висловлювання, що надає йому експресивності та гумористичності.

У виразі *«У магната біла хата (з каррарського мармуру)»* використовується фразеологізм, що описує особу, яка має величезне майнове становище і живе у розкішному будинку. Він підкреслює багатство та пишність такої особи. Вираз має образний характер та використовується для передачі статусу, позиції та розкішного способу життя висловлюваної особи.

Фразеологізм *«Від української хати до вілли магната»* використовується для показу різниці між простим, скромним життям і розкішним, багатим способом життя. Він символізує соціальний або

економічний підйом, коли людина переходить від простих умов до вищого статусу і благополуччя. Цей фразеологізм має за мету підкреслити значний соціальний або матеріальний успіх, який може бути досягнутий в житті.

Вираз *«Та земля багата, що зродила магната»* виражає ідею про те, що багатство та успіх людини пов'язані з її походженням, землею, на якій вона народилася. Цей фразеологізм підкреслює важливість природних ресурсів та початкових умов для досягнення багатства і успіху. Він може також натякати на вплив зовнішніх чинників на життєві можливості людини.

Фразеологізм *«Магнат - це звучить гордо»* виражає ідею про магната як багатого, впливової особи, що має значний статус і розкішне життя, виражає ідею, та є символом розкоші, впливу, самовпевненості. Водночас цей вираз має співзвуччя з фразою *«Людина - це звучить гордо»*, яке припускає, що кожна людина має потенціал, гідність та гордість. Це вказує на значимість кожної людини, незалежно від її соціального статусу або розкіші. Саме таке протиставлення підкреслює контраст між магнатами та звичайними людьми, наголошує їхню відмінність і розрив у соціальному статусі. На нашу думку, смисл фразеологізма *«Магнат - це звучить гордо»* полягає у іронічному фокусуванні на розкоші та впливі магнатів порівняно з загальною гідністю і значущістю кожної людини.

Цікавим є вислів *«Магнати всіх країн, єднайтеся!»*, який є варіацією відомого політичного гасла *«Пролетарії всіх країн, єднайтеся!»*, що було популярним у комуністичному руху. У контексті фразеологізму *«Магнати всіх країн, єднайтеся!»*, використовуючи термін «магнати», автор, на нашу думку, робить наголос на об'єднанні багатих і впливових людей. Цей фразеологізм може мати іронічний або карикатурний відтінок, оскільки в оригінальному вислові використовуються слово «пролетарі» що позначає робітничий клас, який на відміну від «магнатів», володіє лише своєю робочою. *«Магнати всіх країн, єднайтеся!»*, може вказувати на можливу

спільну мотивацію магнатів, що зазвичай прагнуть до збільшення свого багатства, влади, спільних цілей або підтримки своїх інтересів.

Фразеологізм *«У нашого магната кишеня багата»* може використовуватися для опису багатства, достатку у певної особи.

«Магнатами не народжуються - ними стають». Видозмінений вислів *«Щасливими не народжуються, ними стають»* за п'єсою Котляревського *«Наталка Полтавка»*.

«Магнати - це микельанджело і родени незалежної України!» є художньо-експресивним висловом, у якому в контексті незалежної України висловлюється ідея того, що магнати мають потенціал створити і розвивати культурне середовище, сприяти творчості та процвітанню. Цей фразеологізм має естетичний, образний характер і може викликати емоційну реакцію у читачів або слухачів.

Як підкреслює Кохан Ю. І., у своїй статті *«Експресивність як домінуюча риса ідіостилю Павла Загребельного (на матеріалі творів «Кавтаклізма» та «Стовпо-творіння»)»*: *«Принагідно зауважимо, що обігрування прямого й переносного значення слів і фразеологічних одиниць (ФО), як свідчить наш попередній аналіз інших творів Загребельного, є типовим для нього прийомом створення мовної експресії. [31, с.74]*

Отже, Павло Загребельний широко користується засобами мовної експресії, що відносяться до фразеологічного рівня. Найбільш уживаними є речення з експресивними домінантами, створених за допомогою прийомів фразеологізмів, фразеологічного натяку, прислів'я тощо.

2.4. Словотвірний рівень

Словотвірний рівень експресивних домінант відображає специфіку утворення слів, що надають тексту виразності, емоційного забарвлення та експресивності. На цьому рівні використовуються різноманітні мовні

засоби, такі як афікси суб'єктивної оцінки, основи та словоскладання, фемінітиви, авторські неологізми тощо.

Неабиякий експресивний потенціал мають фемінітиви - слова, що вказують на жіночий рід або використовуються для позначення жінок, вживаючи суфікси або інші морфологічні засоби, які характерні для жіночого роду: «*Джипуха, джипістка, джипачка?*». Загалом фемінітиви виступають як засіб мовної експресії, спрямований на визнання та підкреслення ролі жінок, висловлення гендерної рівності, сприяють розширенню мовного репертуару, спонукають до переосмислення гендерних норм і стереотипів.

Авторські неологізми теж присутні у романі «Брухт». Це нові слова або вирази, які Павло Загребельний самостійно створив для вираження своїх унікальних ідей, концепцій або почуттів. Це результат творчого процесу письменника, який намагається знайти нові, оригінальні способи вираження своїх думок і почуттів. Авторські неологізми можуть включати в себе використання нових слів, зміну значення вже існуючих слів або поєднання різних мовних елементів для створення нових конструкцій: «*Академаша сканітулював: роби, що хочеш, ця дача в твоєму цілковитому розпорядженні*». «Академаша» може походити від вже існуючого слова «папаша» і бути створеним за прикладом іншого неологізму Загребельного, «капіташа», який використовується в романі «Юлія, або запрошення до самовбивства».

Для творчості П. Загребельного характерним є залучення авторських неологізмів за допомогою переогласовки, наприклад «*...торжество демократії, дармократії, дурнократії*», «*...вся какадемія наук*», «*...справді доспівався там до заслуженого федерації-педерації...*». Ще один цікавий приклад переогласовки: «*Ягнич забув, хто він і що він, забув про Кремль і Політбюро, забув про безсмертне вчення марксизму-ленінізму, про сяйливі вершини, про перестройку-пересирку..*» - словотвір, завдяки якому твориться вульгаризм «пересирка».

Цікавим є введення у канву твору Павла Загребельного «Брухт утворення нового слова з відтінком вульгарності для передачі сильних емоцій, провокації або шокування. Створення таких слів може включати в себе використання ненормативної лексики, вульгарних або образливих виразів, поєднання слів із загальноприйнятими лексичними одиницями, але зі зміненим значенням або вульгарним контекстом у тому числі за допомогою переогласовки: «-Курай-хурай? -Кура-курва...»

Фраза «...якогось облампасненого й обзолоченого генералюги» містить неологізми, які можуть символізувати прикраси, рангові знаки або виразну деталь особової відзнаки на формі одягу, як зневажливо висловився автор твору, «генералюги», що виділяє його серед інших.

Також приклади неологізмів: «...прогримлення танків по залізницях...» утворено від «прогриміти», «...ніби якісь зловорогі сили...» - від «зловорожий». Авторський неологізм у висловлюванні «А що? - накукурічився пан Журавель. - А хоч би й що?», що наводить асоціації з агресивно настроєним півнем, готовим до атаки супротивника.

Експресивність вислову може підсилюватися за допомогою осново та словоскладання, які дозволяють створювати нові слова, виражати нові концепції, поняття, позначати нові об'єкти або висловлювати складніші ідеї.

Наприклад, у реченні «з орденами й медалями від шиї до поясниці, мідногрудо-золотогрудий...» слово «золотогрудий» складається з основ «золотий» і «груди», що утворює нове поняття - переносний вираз, який може використовуватися для опису особи, що має золотистий колір або символізує певні цінності чи риси – велике серце і благородні якості.

«Короткострижені, круглоголові...» складається з основ «круглий» і «голова». Словоскладання може надати словам більшу експресивність та точність виразу.

Можемо зробити висновок, що на словотвірному рівні у П.Загребельного переважають такі засоби мовної експресії, як авторські

неологізми, осново та словоскладання. Також зустрічаються фемінітиви та неологізми, створені за зразком.

2.5. Стилiстичнi фiгури

Стилiстичнi фiгури - це рiзноманiтнi засоби мовної експресiї, якi використовуються для створення ефекту, пiдкреслення певних думок, почуттiв або образiв в мовленнi. Вони додають тексту виразностi, барвистостi i емоцiйностi. До найпоширенiших стилiстичних фiгур вiдносяться повтор, амплiфiкацiя, поєднання рiзностильових елементiв, градацiя, антитеза, риторичнi запитання, оксюморон тощо.

Поєднання рiзностильових елементiв, а саме урочисто пiднесеної лексики з розмовною стилiстично надає тексту особливу виразнiсть, створює своєрiдний мовний вираз, де урочистiсть i формальнiсть поєднуються зi свободою та спонтаннiстю мовного висловлення. Наприклад, *«Перса твої - бiлоснiжний храм, а цицьки - мов лампадки в нiм. Дозволь молитися там i дзвонарем стати твоїм».*

Градацiя як прийом використовується автором у наступному прикладі: *«...ковтав тi сльози, схлипував, притискував руки до горла, стогнав»*, у якому слова *«схлипував»*, *«притискував руки до горла»*, *«стогнав»* являють собою градацiйний ланцюжок.

Приклад *«Гордливи кривила губи, може, зневажала, ненавидiла, проклинала?»* поєднує у собi такi експресивнi засоби, як синонiмiчний ряд та градацiю. У данiй фразі градацiя виражає послiдовне зростання iнтенсивностi або значення, показує послiдовну змiну стану або емоцiй, що пiдсилює експресивнiсть вислову. Використовуються слова *«зневажала, ненавидiла, проклинала»*, якi послiдовно виражають зростаючу iнтенсивнiсть негативних емоцiй. Ця градацiя створює ефект

зростання напруження та підсилює враження від губ людини, які гордівливість та негативні почуття.

Оксюморон (парадоксальна сполучення протилежних слів або понять) використовується П. Загребельним для створення враження несподіваності, суперечності або конфлікту. Наприклад, у творі зустрічається речення *«Риби співали в українських ріках, птахи сміялися...»*, але в реальності риби не можуть співати, а птахи не можуть сміятися.

Завдяки оксюморону є можливим поєднати протилежні ідеї, створюючи тим самим враження парадоксу і виразності: *«Мерзотники хочуть стати культурними й благородними, грабіжники прагнуть слави, злодіям бракує почесней»*. У цьому прикладі поєднані протилежні та неприродні якості та бажання в одному реченні. Цей стилістичний прийом надає тексту глибину, емоційність та розгортається у формі несподіваних асоціацій.

Широко представлені в досліджуваному творі повтори. Цей прийом включає повторення однакових слів, фраз або звуків у мовленні. Наприклад: *«Ніч інститутки, ніч секретутки, ніч проститутки...»*, *«Герой, герой, а в сраці геморой»*, *«Ліниві вигини, ліниві рухи, лінивий прижмур спокусливих очей»*.

Повторення допомагає підкреслити або підсилити певну ідею, почуття або настрої. Використання повторів може надати тексту більшої енергії та емоційного заряду, створює ритмічну структуру тексту, надає йому мелодичності або гармонії.

Отже, на стилістичному рівні мовної експресії автор активно використовує повтор, оксюморон, градацію. Зустрічається також ампліфікація та абсурдна градація.

2.6. Тропи як експресивний засіб виразності

Тропи - це стилістичні прийоми, що ґрунтуються на переносному вживанні слів, при якому відбувається прирощення змісту і конотації. Тропи додають мовленню експресивності та образності, використовуються для створення неочікуваних зв'язків, порівнянь і образів, що роблять мову барвистішою та емоційнішою. Основні тропи включають: порівняння, метафору, епітети, літоту, персоніфікацію, гіперболу, іронія та ін.

Для підсилення враження, акцентування уваги, підкреслення важливості або інтенсивності митець використовує гіперболу. Вона допомагає створити враження насиченості, підсилити виразність тексту.

Сутність гіперболи полягає в перебільшенні або завищенні певної ідеї, явища, риси або події з метою створити враження перебільшення або надзвичайності. *«Але це ж одне з весняних свят, яке українці відзначають уже тисячу років!»* - у даному вислові використано гіперболу, яка передає перебільшення або завищення. Вираз *«відзначають уже тисячу років»* вказує на тривалість традиції святкування українцями згаданого весняного свята, підкреслює його значимість та історичну глибину. Вираз *«Свинцевим тягарем умовностей, обов'язків, вічних боргів і замолювання гріхів»* описує гніт, який особа відчуває у своєму житті. Гіпербола використовується для підкреслення величезного навантаження, яке може здаватися непомірним або нестерпним. Це перебільшення має на меті підкреслити важкість та значимість цих умовностей, обов'язків, боргів і замолювання гріхів у житті особи. Фактично, словосполучення *«свинцевий тягар»* вжито в переносному значенні, щоб підкреслити важкість життєвої ситуації.

Досить часто автор використовує порівняння, яке є важливим засобом мовної експресії. Порівняння дозволяє зрозуміліше передати ідеї, образи та почуття, допомагає знайти спільні риси між різними об'єктами або явищами, створити візуальні аналогії та підкреслити особливості чи відмінності між ними. Наприклад, *«Суцї м'ясисті партійці, чорні, як дощові парасолі, і їхні дружини, в чорному, як вдови, і їхні страшні очі -*

блудливі (у жінок) і горлорізні (в чоловіків). В цьому виразі порівняння «чорні, як дощові парасолі» передає ідею глибокого насичення чорним відтінком, аналогічно до того, як дощові парасолі можуть бути видимо чорними через свою тканину або покриття. Порівняння *«їхні дружини, в чорному, як вдови»* описує образ жінок, які одягнені в чорний одяг, схожий на той, що носять вдови. Ці порівняння мають емоційно-експресивний характер - вони передають ідею темноти, сумніву, печалі та допомагати створити виразний образ, вразливу атмосферу.

«Він провалився в непам'ять, а коли виринув, то біля нього було синє сяйво і страшна, мов смерть, зваба жіночої плоті і палючий шепіт» - порівняння описує силу впливу жіночої привабливості. У цьому порівнянні «страшна, мов смерть» автор передає відчуття загрози, небезпеки або містичної таємниці, які пов'язані з жіночої чарівністю.

Вираз *«...на твою голову, катастрофічно розпечену, як четвертий блок Чорнобильської атомної...»* має чималу експресивну забарвленість. Порівняння *«на твою голову, катастрофічно розпечену, як четвертий блок Чорнобильської атомної»* створює враження надзвичайної інтенсивності, небезпеки та руйнівності. У цьому порівнянні «катастрофічно розпечена голова» вказує на надмірну негативну емоційну напругу або гнів, яка стає причиною серйозних наслідків. Порівняння з «четвертим блоком Чорнобильської атомної» підкреслює нестримну силу та небезпеку цієї емоційної стану, натякаючи на потенційне руйнування та катастрофу. Таке порівняння має високу експресивність та передає інтенсивність почуттів і вражень, створює сильний образ, який здатний вразити та зацікавити читача або слухача, акцентуючи на екстремальності та непередбачуваності ситуації.

Фраза *«Тромбон був наївний, як усі розспівані птахи на весняних деревах...»* містить цікаве порівняння «він був наївний, як усі розспівані птахи на весняних деревах», що надає високу експресивність та образність висловлюванню. Це порівняння використовується для передачі стану

наївності і легкості, асоціюючи його з природою і весняними пташиними співами. Птахи на весняних деревах символізують радість, життєву силу та безтурботність. Вони розспівуються, віддзеркалюючи свою природну натуру і виражаючи свої почуття через спів. Так само героя роману «Брухт» Павло Загребельний зображує наївним та порівнює його відкритість зі співом птахів, що відображає його чистоту і безпечне ставлення до світу. Це порівняння додає емоційну глибину і художній вираз до тексту, змушуючи читача або слухача уявити цей стан наївності та його поетичну красу.

Порівняння *«Спорохнявілий, як бздюха-печериця...»* може використовуватися для опису крихкості, слабкості або зневіри. У цьому порівнянні бздюха-печериця (мається на увазі гриб Дошовік їстівний, родини печерицевих) виступає як образ, що асоціюється з ненадійністю та непостійністю. Бздюха-печериця (Дошовик їстівний) це ніжний гриб, що має надзвичайно крихку, порохняву структуру. Тому порівняння *«спорохнявілий, як бздюха-печериця»* передає стан слабкості, виснаженості або відсутності життєвої сили. Воно також може виражати втрату надії, коли щось колишнє мало значення або стало непостійним. Це порівняння має сильний образний ефект, змушуючи читача або слухача уявити цю спорохнявілу, незначну та тленну структуру, що відображає стан особи або предмета, до якого застосовується порівняння.

Також для творчості Павла Загребельного характерним є залучення метафор до своїх творів. Роман «Брухт» не є винятком:

1. *«А вона засміялася, демонструючи дві низки своїх перлових зубів».* Метафорою «дві низки своїх перлових зубі» автор описує посмішку людини, використовуючи образ перлів, що символізують красу, чистоту і блиск. Ця метафора передає враження від посмішки, яка є привабливою та елегантною, сяючою, як рядок дорогоцінних перлин, створює образ, який робить посмішку особливо привабливою і захоплюючою, наголошуючи на її чарівній й красі.

2. *«Вона сяйнула своїм безтурботним усміхом»* - тут метафора *«сяйнула безтурботним усміхом»* виражає ідею, що посмішка має яскраву, радісну і безтурботну природу, сяючи світлом і розповсюджуючи позитивну енергію. Ця метафора створює образ особи, яка випромінює щастя, оптимізм та безтурботність, своїм усміхом надаючи світлу та радості оточуючим.

3. *«...між рідкісні екзоти, кущі, куртини, дерева, декорації марнослав'я»* (метафора – *«декорації марнослав'я»*). Описи до цього наводять на думку, що це декорації марнослав'я).

4. *«Знов патока, елей, сироп, крем-брюле..»* - автор поєднує слова які мають спільне значення - *«липке, солодке, приторне»*, слова в метафоричному сенсі.

5. *«А колега Ледва слухала і всім своїм виглядом показувала, що ковтає кожне слово. Хоч які там, до біса, слова? Лемішка, мамалига, замазка...»* (Метафора, значення якої *«ніяке, однорідне»*)

6. *«І допоки Совинський вслухався в ці Лідині балачки, біля похмурого іменинника вознеслася синьо-небесна хмара»*. Ця метафора створює образу високого, піднесеного стану або настрою. *«Синьо-небесна»* описує кольорову гаму хмари, підкреслюючи її світлоту та небесність, що може вказувати на висоту, піднесеність або недосяжність, до того ж тонко підсилена образом *«похмурого іменинника»*.

Епітети також є засобом створення експресивності. Вони використовуються для підкреслення певних якостей, властивостей або характеристик предметів, явищ або людей: *«Нещасний шнурок, безхребетна, безмозка, безбарвна істота»*, де епітети створюють негативний образ, відображаючи безнадійність, слабкість та непривабливість. Епітет підсилює враження безвольності та неспроможності, роблячи описуваний образ ще менш привабливим або значущим.

Епітети можуть бути позитивними - *«І цей могутній син українських степів...»*, негативними - *«Все для алкоголіків, ідіотиків, імпотентів і таких засраних інтелігентів, як ти»* або нейтральними – *«Тіснява, темрява, яка ще посилювалася атмосферною чорнотою над аеропортом»*, залежно від того, яку оцінку чи емоцію автор намагається передати. Вони додають кольору, живості та емоційного заряду до тексту, допомагають створити виразний образ або підкреслити певний настрій.

Використання епітетів дозволяє збагатити мову, зробити її більш образною та виразною, наприклад: *«Від цього страшного смертельного життя, яке вибухає могуттям вічних існувань...»*, де епітет «страшного смертельного життя» передає враження страху, небезпеки або тривожності, підсилює негативне відчуття та небезпечність, які відтворюються через цю фразу. Епітет «могуттям вічних існувань» створює образ життя, що має потужний, вибуховий характер існування, що перетворює його на щось величне та непередбачуване. В цілому, обидва епітети сприяють створенню емоційного насичення та виражають своєрідне та специфічне сприйняття життя.

«Вулканічної сили жіночий шепіт...», де епітет «вулканічний» описує жіночий шепіт як щось потужне, сильне, наповнене енергією та виразністю, аналогічно виверженню вулкана. Цей епітет надає шепіту жінки додаткову силу, інтенсивність та запальність, підкреслюючи його вражаючу природу. На цьому рівні, на нашу думку, у творі П.Загребельного «Брухт» переважають епітети, також широко використовуються порівняння та гіпербола.

Висновки до розділу 2

Отже, досліджений матеріал дозволяє говорити про широке, віртуозне використання П. Загребельним засобів мовної експресії на всіх структурних рівнях. У нашому дослідженні ми проаналізували рівні

мовної виразності, які застосував П. Загребельний у своєму романі «Брухт» за класифікацією В. Чабаненко. Виявили, що загальна виразність твору підсилюється за рахунок потужних мовних експресивних домінант, створених за допомогою таких прийомів, як синонімічні ряди «...товстопалих, товстовухих, товстоцоких, товстошиїх, товстозадих...», антонімія «...тебе не захоче ніяка молодша жінка, а тільки старша, старіша...», оксюморону «Риби співали в українських ріках, птахи сміялися...» та ін.

Досить активно використовує автор епітети «Вулканічної сили жіночий шепіт...», «Все для алкоголіків, ідіотиків, імпотентів і таких засраних інтелігентів, як ти».

Дійшли висновку, що одним із улюблених прийомів Павла Загребельного є введення у мову твору окказіоналізмів - «...словоливство...», «...хаполюбів...», «...телебрехуністи...», «...дюпутати...».

Розглянувши твір П. Загребельного «Брухт» ми зробили висновок, що найбільш вживаним рівнем мовної експресії є лексичний рівень – він містить майже 51% експресивних домінант усього твору. Тропи займають трохи більше ніж 12%, словотворчий рівень – майже 11%, стилістичні фігури – 8,2 %.

Застосування митцем засобів експресивності на всіх структурних рівнях стають основою складної образотворчої канви його твору «Брухт», служать засобами емоційного й експресивного вираження. Вони надають художньому твору стилістичної гнучкості, мелодійності та ритмічності. Ці засоби допомагають створити стилістично насичені фігури, які здатні викликати у читача глибокі естетичні й художні враження.

Загальні висновки

Отже, ідіостиль Павла Архиповича Загребельного – це багатий і складний феномен, який привертає увагу як мовознавців, так і літературознавців. Використання неологізмів, синонімічних рядів, складних речень, архаїзмів та великої кількості інших засобів мовної та мовленнєвої виразності свідчить про глибоке знання письменником української мови та культури, а також про його прагнення сприяти поширенню української мови в літературі та повсякденному житті. Лінгвістичні дослідження ідіостилю Загребельного пролили світло на основні мовні принципи, якими він керується при написанні своїх творів, а також дослідили, як його творчість віддзеркалює ширші тенденції в українській літературі та культурі.

Можемо припустити, що розуміння особливостей індивідуального стилю досягається шляхом засвоєння відповідної інформації про персональну ідейно-образну та вербальну картину світу, індивідуальне світосприйняття автора, визначення засобів та прийомів для відображення його діяльності. Добір засобів із національної мовної системи, переважання однієї лексичної групи над іншою в певному макро- чи мікроконтексті, особливості її функціонування, вмотивовані художньо-естетичними вподобаннями автора, комунікативними завданнями та слугують джерелом інформації про мовну особистість, її світогляд та ідіолект. Також досі є потреба у більш чіткому розмежуванні понять експресія/експресивність. Експресія має процесійний характер, експресивність розкривається як властивість притаманна мові та мовним одиницям. Експресія може бути тільки мовною, а експресивність стосується і мови, і мовлення, може бути стабільно властивою для лексеми або виникати у ній через специфічне використання під час мовлення.

У нашому дослідженні ми проаналізували рівні мовної виразності, які застосував П.Загребельний у своєму романі «Брухт» за класифікацією В.Чабаненка. Розглянувши цей твір, ми зробили висновок, що найбільш

вживаним рівнем мовної експресії є лексичний рівень – він містить майже половину експресивних доміант усього твору. Тропи займають трохи більше ніж 12%, словотворчий рівень – майже 11%, стилістичні фігури – 8,2 %.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bally (Charles) *Linguistique générale et linguistique française*, editor A. 2e édition, entièrement refondue. Berne, A. Francke, s.a. 1944. 440 pp.
2. Wilhelm Freiherr von Humboldt *On Language: The Diversity of Human Language-structure and Its Influence on the Mental Development of Mankind*. Cambridge University Press. 1985. 296 pages
3. Балдинюк В. Д. Наративні моделі сучасної прози (за творчістю Павла Загребельного та Валерія Шевчука) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец 10.01.06 «Теорія літератури» / Київ., 2004. 20 с.
4. Бобух Н. М. Антонімічні лексеми в романі Павла Загребельного «Розгін»// Український смисл. 2018. № 2018. С. 129-139. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usmysl_2018_2018_16
5. Богатько В. В. Синтаксис і стилістика неповних речень у мові сучасної української періодики: Навчальний посібник для спецкурсу. Вінниця: НОВА КНИГА, 2010. 176 с.
6. Бойко Н. Лінгвостилістичні студії. Семантична основа лексичної

експресивності. 2016. Вип. 4. URL:

<https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/11415/1/%284%29.PDF>.

7. Бублик Л. М. Теоретичні засади синонімії в українській мові / Л. М. Бублик. // Культура народів Причорномор'я. – 2002. – №35. – С. 89–93.

8. Булаховський Л. А. Теорія художньої мови / Вибрані праці : У 5 томах. Київ. : Наукова думка, 1975. Т. 1. 495 с.

9. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Ірпінь : Перун, 2005., с. 42

10. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. – 360 с.

11. Голікова Н. С. Семантико-дериваційні інновації в романі П. Загребельного «Брухт» / *Лексико-грамматические инновации в современных славянских языках*. Матеріали II Международной научной конференции. Дніпропетровськ : «Пороги», 2005. С. 82–85.

12. Голікова Н. С. «Мовні експерименти» в романі «Стовпо-творіння» П. Загребельного / *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філологічна. 2015. Вип. 53. С. 66-69. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2015_53_28

13. Голікова Н. С. Мовна норма в художній літературі початку ХХІ століття. *Український смисл*. 2012. No 1. С. 3–11.

14. Голікова Н. С. Мовні експерименти Павла Загребельного / *Культура слова*. 2019. Вип. 90. С. 18-29.

15. Голікова Н. С. Індивідуально-авторські новотвори в мовистилі Павла Загребельного / *Культура слова*. 2017. Вип. 87. С. 129-144.
16. Голікова Н. С. Парні сполучення слів у романі «Брухт» П. Загребельного / *Дослідження з лексикології і граматики української мови*. Вип. 4. Дніпропетровськ : «Пороги», 2005. С. 15–22.
17. Голікова Н. С. Структурно-функціональні особливості повторів у романі «Брухт» П. Загребельного. *Матеріали IV Міжнародної науково практичної конференції «Динаміка наукових досліджень 2005»*. Дніпропетровськ, 2005. Т. 57. С. 42 – 45.
18. Голікова Н. С. Художній дискурс П. А. Загребельного: лінгвокогнітивний і прагмастилістичний аспекти. Дис. на здобуття доктора філол. наук, 10.02.01. Дніпро, 2019. 530 с.
19. Голікова Н. С. Мова художньої прози Павла Загребельного: від слова до концепту: монографія. Дніпро : Акцент ПП, 2018. 432 с.
20. Голікова Н. Лінгвопрагматика мовистилю Павла Загребельного / *Культура слова*. 2015. Вип. 82. С. 71-77.
21. Голобородько К. Ю. Художня мова Павла Загребельного в сучасній лінгвістичній інтерпретації [Електронний ресурс] // *Лінгвістичні дослідження*. 2018. Вип. 49. С. 102-104. с. 102 Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_lingv_2018_49_19
22. Городенська К. Г., Кравченко М. В. Словотвірна структура слова. Київ.: Наук. думка, 1981. 200 с.

23. Гром'як Р. Т., Ковалів Ю.І. Літературознавчий словник-довідник. Київ. : ВЦ «Академія», 1997. 752 с.
24. Єрмоленко С. Я. Під лінгвостилістичним мікроскопом - художній дискурс Павла Загребельного. Українська мова, 2018, № 4(68) УДК 81'42/ Рецензія на монографію: Голікова Н.С. Мова художньої прози Павла Загребельного — від слова до концепту. Дніпро: Акцент ПП, 2018. с.125-128
25. Загребельний П. А. Брухт. Харків : Фоліо, 2003. – 253 с.
26. Задояна Л. Семантико-стилістична характеристика застарілої лексики у творах Павла Загребельного «Диво», «Роксолана» / Філологічний часопис, вип. 1 : Умань, 2015, с. 33-42
27. Івкова Н.М. Поняття про експресивність як граматичну категорію // Мовознавство / Н.М. Івкова. – К., 2009. – Вип. 17.– С. 38-49.
28. Ковалик І. І. Вчення про словотвір. Львів, 1961. 84 с.
29. Коваль Т. Л. Актуальні проблеми слов'янської філології. 2011. Вип. XXIV. Частина 2. С. 470 URL:
<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/71681/60-Koval.pdf?sequence>.
30. Колоїз Ж. В. Індивідуально-авторські інновації як засіб вираження духовної кризи в романі П. Загребельного «Брухт». Література. Фольклор. Проблеми поетики : зб. наук праць. Київ : «Твім інтер», 2003. Вип. 16. С. 380 – 390.

31. Кохан Ю. І. Експресивність як домінантна риса ідіостилю Павла Загребельного (на матеріалі творів «Кавтаклізма» та «Стовпо-творіння») / Вісн. Харківського нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Сер. Філологія. 2016. Вип. 74. С. 72–75.
32. Кравченко М. В. Словотвір іменників жіночого роду з демінутивним значенням / *Українське мовознавство*. 1976. Вип. 4. С. 47.
33. Кухар-Онишко О. С. Становлення стилю письменника / *Радянське літературознавство*. 1974. №7. С. 13–18.
34. Лисиченко Л. А. Лексико-семантична система української мови / Харків : Харківський нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2006. – 150 с.
35. Мацько Л. І. Стилїстика української мови: Підручник для студ. вищ. закл. освіти / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько. Київ. : Вища шк., 2003. 462 с.
36. Полюга Л. М. Повний словник синонімів та антонімів української мови / [4-те вид.]. Київ : Довіра, 2020. 1009 с.
37. Поляков М. В. Передмова «Таїни художнього тексту» (до проблеми поетики тексту) Збірник наукових праць, випуск 10 / Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара. Дніпропетровськ “ПОРОГИ” 2010.
38. Потебня А. А. Мысль и язык / Изд-е 2-е. Харків : Типографія Адольфа Дарре, 1892. 228 с.

39. Русанівський В. М., Тараненко О. О. Українська мова : Енциклопедія / Редкол. : В.М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін. [3-є вид., зі змінами і доп.]. Київ. : «Укр. енцикл». ім. М. П. Бажана, 2007. 856 с.
40. Русанівський В. М. Співвідношення функціональних і експресивних стилів мови / *Слово і труд*. Київ.: Наук. думка, 1976. С. 73-81.
41. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики. Київ.: Наук. думка, 1988. 240 с.
42. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации: [монографическое учебное пособие] Киев. : ЦУЛ, Фитосоциоцентр, 2002. – 336 с.
43. Сизоненко О. О. Мости літературної зрілості. Київ. : Рад. письменник, 1974. 46 с.
44. Ставицька Л. О. Про термін ідіолект / Українська мова. 2009. No 4. С. 3–17.
45. Тихоша В. І. Синонімія у «Неймовірних оповіданнях» Павла Загребельного / Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. Вип. 22. С. 174-178
46. Турчак О. М. Експресія та експресивність як складові функціональної характеристики okazіоналізмів (на матеріалі преси кінця ХХ ст.) [електронний ресурс] / Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки», 2015. № 1 (9). Режим доступу : <http://duep.edu/uploads/vidavnitstvo-15-16/12557.pdf>

47. Ходарева І. М. Творчість П. Загребельного в контексті сучасного літературного процесу / *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Філологічні науки. № 4 (263) лютий 2013. Ч. П. С. 30-37
48. Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобів української мови / Запорізький держ. ун-т. Запоріжжя, 2002. 351 с.
49. Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобів української мови. Частина I : навч. посібник. Запоріжжя : ЗДУ, 1993. 216 с.
50. Чабаненко В. А. Основи мовної експресії / Київ : Вища школа, 1984. 168 с.
51. Штихно І. В. Фоностилїстичний ресурс мови як засіб створення художності Зб. наук. праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. 2012. Вип. 34 с. 340
52. Юрченко Т. Г. Експресивність словотвірних оказіоналізмів у прозі Павла Загребельного / *Культура слова*. Вип. 57-58. Київ.: Наук. думка, 2001. – С.36-41.

АНОТАЦІЯ

Борисенко Н.С. Експресивні доміанти в ідіостилі П. Загребельного (на матеріалі роману «Брухт»

Мета роботи полягає зосереджена у дослідженні ідіостилю видатного українського письменника Павла Загребельного, який є багатим і складним феноменом, привабливим для мовознавців та літературознавців. Робота аналізує використання П. Загребельним неологізмів, синонімічних рядів, складних речень, архаїзмів та інших мовних засобів, що свідчать про глибоке знання письменником української мови та культури, а також про його прагнення сприяти поширенню української мови в літературі та повсякденному житті. У роботі досліджуються основні мовні принципи, якими Загребельний керується при написанні своїх творів, а також виявляється, як його творчість віддзеркалює ширші тенденції в українській літературі та культурі. Особливу увагу приділено розумінню особливостей індивідуального стилю через засвоєння інформації про персональну ідейно-образну та вербальну картину світу, індивідуальне світосприйняття автора та визначення засобів та прийомів для відображення його діяльності. Результати дослідження можуть бути використані в мовознавстві та літературознавстві для подальшого вивчення ідіостилів та індивідуальних мовних особливостей письменників.

Ключові слова: ідіостиль, Павло Загребельний, лінгвістичний аналіз, мовленнєва виразність, українська мова та культура.

SUMMARY

Borysenko N. S. Expressive dominants in the idiom of P. Zahrebelnyi (based on the novel «Scrap»)

The purpose of the paper is to study the idiom of the outstanding Ukrainian writer Pavlo Zahrebelnyi, which is a rich and complex phenomenon that is attractive to linguists and literary critics. The work analyzes Zahrebelnyi's use of neologisms, synonymous series, complex sentences, archaisms, and other linguistic means that testify to the writer's deep knowledge of the Ukrainian language and culture, as well as his desire to promote the spread of the Ukrainian language in literature and everyday life. The paper explores the basic linguistic principles that guide Zahrebelnyi's writing and reveals how his work reflects broader trends in Ukrainian literature and culture. Particular attention is paid to understanding the peculiarities of the individual style through the assimilation of information about the personal ideological, figurative and verbal picture of the world, the individual worldview of the author and the identification of means and techniques for reflecting his activities.

The results of the research can be used in linguistics and literary studies for further study of idiostyles and individual linguistic features of writers.

Key words: idiostyle, Pavlo Zahrebelnyi, linguistic analysis, linguistic expressiveness, Ukrainian language and culture.